

Kroniek

- maart 2015
- jaargang 24 - nummer 55
- losse nummers € 5,50

Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe

Grensarbeid in Emmen tijdens het Interbellum

Een man om tegen op te kijken

125 Jaar Santing

Dichter en Bauer - deel 3

<i>Piet Naber</i>	Redactioneel	1
Artikelen		
<i>Dirkje Mulder-Boers</i>	Grensarbeid in Emmen tijdens het Interbellum	2
<i>Jan Willem Horstman</i>	Een man om tegen op te kijken	8
<i>Gerard Steenhuis</i>	125 Jaar Santing	12
<i>Anton Gerits</i>	Dichter en Bauer - deel 3	21
Bijdrage		
<i>Klaas Hoogenboezem</i>	Studiedag 'Duitsers in Nederland, Nederlanders in Duitsland' - 18 april 2015	26
<i>Henk Jeurink, Harm Joling, Henk Lanting en Wim Visscher</i>	Excursie HV Zuidoost-Drenthe 2015 thema: 'Kloosters en Ridders'	27
<i>Sis Hoek-Beugeling</i>	Boek: Van veenhuisjes tot dorpspaleizen	28
Bestuur		
<i>Bestuur</i>	Bestuursmededelingen en activiteiten	28

Website: Website-adres van Historisch Emmen: www.historisch-emmen.nl

P. Albers, Sterrenkamp 12, 7811 HB Emmen, 0591-610836.
M.A. Bulte, Agaatdreef 30, 7827 AE Emmen, 0591-630030.
P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen, 0591-633942.
Gelieve kopij te zenden aan:
p/a P. Naber, redactiesecretariaat, Sierduif 32, 7827 NJ Emmen: p.a.naber@home.nl.

P.M. Kraan, voorzitter, De Hietbrink 46, 7824 XT Emmen, 0591-685530, P.Kraan@emmen.nl.
H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@online.nl.
A.H.J. Reuvekamp, penningmeester, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen, 0591-633858, ton.reuvekamp@home.nl.
M. Nicolai, public relations, Houtweg 180, 7823 PK Emmen, 06-25555188.
H.J. Joling, De Klepel 458, 7811 KR Emmen, 0591-658384.
G.M. Leveling-Kortstee, Meerstraat 18, 7815 XG Emmen, 0591-647466.

Lid worden van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe?
Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra.
Geef uw naam, adres, postcode en woonplaats en telefoonnummer per post of per e-mail op bij: H. Jeurink, secretaris, Laan van het Kwekebos 229, 7823 KE Emmen, 0591-626728, henk.jeurink@online.nl

ISSN-nummer *Kroniek*: 1878-7894

Redactioneel

Het begin van een nieuwe jaargang, de achtste van de *Kroniek* in de huidige vorm en jaargang 24 vanaf het eerste begin.

We beginnen met een artikel geschreven door Dirkje Mulder-Boers over de grensarbeid vanuit de gemeente Emmen in de periode tussen de beide wereldoorlogen. In dit artikel gaat het over de jaren twintig. Het was de tijd van grote werkloosheid en veel veenarbeiders gingen in Duitsland werken, waar juist een tekort aan arbeiders was. Het artikel van Dirkje Mulder-Boers is een gedeelte uit haar promotieonderzoek.

Ongeveer een jaar geleden stond in het *Dagblad van het Noorden* een artikel over pastoor Petrus Johannes Veltman van Weiteveen, geschreven door Jan Willem Horstman. Zijn naam is vooral bij de Weiteveners zeer bekend: denk aan de Veltmanstichting. Het artikel met de titel 'Een man om tegenop te kijken' is enigszins bewerkt.

Dit jaar is het 125 jaar geleden dat de familie Santing zich vestigde in Zwartemeer. Koopman Hendrik Santing kwam daar in 1890 vanuit Roswinkel. Het was de tijd waarin de Hooogeveense Vaart doorgetrokken werd tot aan de grens. Het gebied is dan nog enkel moeras en veen en nauwelijks bewoond. Santing begint er met een café en winkel in een houten keet. Tien jaar later wordt dat café Welgelegen met ook een kruidenierswinkel. Nu staat daar een meubelconfectiezaak. Over de geschiedenis van deze familie Santing gaat het verhaal '125 Jaar Santing in Zwartemeer', geschreven door Gerard Steenhuis.

In deze *Kroniek* ook het derde en laatste deel van 'Dichter und Bauer' door Anton Gerits. Hij vertelt daarin over het werk op de boerderij, de bevrijding van Nieuw-Schoonebeek, zijn terugkeer naar Den Haag en de herinneringen die hij dan heeft aan zijn verblijf in Nieuw-Schoonebeek, waar hij nog geregeld terugkeerde.

De redactie wijst u ook nog op de mededelingen en meer informatie over de excursie in mei.

Tot slot doet de redactie een beroep op de lezers: heeft u zelf een artikel voor de *Kroniek* of een idee daarvoor, laat het ons dan weten. Kopij kunnen we altijd gebruiken.

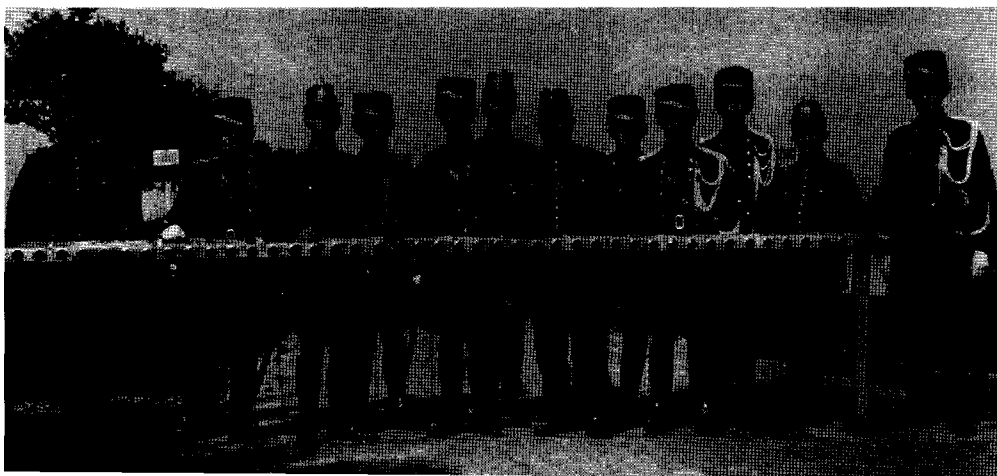
Veel plezier bij het lezen.

Grensarbeid in Emmen tijdens het Interbellum¹

Onderstaand artikel van Dirkje Mulder-Boers is een gedeelte uit haar promotie-onderzoek naar het leven en werken in de grensstreek tussen Beerta en Coevorden gedurende de periode 1914-1960. Wat nu volgt betreft de periode van de jaren 20, waarin veel werkloze veenarbeiders uit onze gemeente gingen werken in Duitsland.

‘Duizenden werkloze Nederlanders in de grensstreek zouden in Duitsland een baan kunnen vinden als de landelijke overheid soepeler omgaat met fiscale en juridische regels’², lezen we op 1 december 2014 op nu.nl. Honderd jaar geleden hadden we nog geen internet en geen www.nu.nl, maar toen speelde dezelfde problematiek in de grensstreek als tegenwoordig. In Emmen was er na de Eerste Wereldoorlog een grote werkloosheid, terwijl het Emsland een tekort aan arbeidskrachten had. Het grote verschil tussen 2014 en toen is, dat het tijdens het Interbellum in hoofdzaak om veenarbeiders ging, terwijl er nu een diversiteit aan vacatures in Duitsland is. Ook blijkt de taal nu een groter probleem te zijn dan honderd jaar geleden. Toen konden de mensen in de grensstreek elkaar goed verstaan, maar volgens nu.nl zijn er steeds minder Nederlanders die nog Duits spreken. Het is daarom tijd om eens terug te kijken naar grensarbeid in de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog was de vraag naar turf behoorlijk gegroeid, waardoor veenarbeiders uit de gemeente Emmen gouden jaren beleefden. De vraag naar turf was namelijk zo groot dat er zowel in de gemeente Emmen als aan de Duitse kant van het Boertanger Moeras een groot tekort aan veenarbeiders was. Hierdoor stegen de lonen met meer dan 40 procent en de veenbazen aan beide kanten van de grens streden om het hardst om deze veenarbeiders in dienst te kunnen nemen. Dit had uiteraard een aanzuigende werking op arbeiders uit andere delen van het land, waardoor de gemeente Emmen binnen vier jaar tijd met 20 procent groeide en de gemeente Schoonebeek met 13,6 procent.³ Na het einde van de Eerste Wereldoorlog herstelde het economisch leven zich snel in Nederland en er was zelfs sprake van een hausse in de zomer van 1919.⁴ De aantrekkende werkgelegenheid en de afnemende schaarste van producten zorgden ervoor dat de mensen de periode van neutraliteit

*Grensovergang in Zwartemeer met Nederlandse en Duitse grensbe-wakers.
(Collectie Gemeente Archief Emmen)*

met zijn beperkingen snel vergaten. De opbloei van de economie bereikte helaas niet de gemeente Emmen. Daar ontstond juist het tegenovergestelde. Na de oorlog zakte de vraag naar turf in Nederland praktisch geheel in. Er was geen turfstrooisel meer nodig voor het leger en door de aanvoer van voldoende steenkool uit Limburg en het Ruhrgebied, schakelde de Nederlandse industrie weer over van brandturf naar kolen.

In Duitsland zagen we echter nog wel een grote vraag naar turf. Door het vredesverdrag van Versailles, dat Duitsland was opgelegd door de geallieerden, kwam de wapenindustrie stil te liggen en de steenkool uit het Roergebied moest als herstelbetaling aan Frankrijk en België worden geleverd, terwijl verkoop van steenkool aan onder andere Nederland een welkome deviezenbron was. In het Emsland was nog voldoende onontgonnen veen voorhanden, waardoor de daar gevestigde veenbedrijven konden blijven produceren. Duitsland kampte echter na de oorlog met een grote werkloosheid en om deze te bestrijden koos de Duitse overheid er voor om alle buitenlandse arbeiders te vervangen door werkloze Duitse arbeiders. Dit was echter geen eenvoudige opdracht, omdat de Duitse bevolking zowel landbouw als veenarbeid minderwaardig werk vond.⁵

Terwijl de werkloosheid in Duitsland begin jaren dertig flink terugliep en zelfs uitmondde in een arbeiderstekort, was de werkloosheid in Nederland pas in 1939 tot een aanvaardbaar niveau gedaald. De vragen die ik in dit artikel wil beantwoorden zijn of de werkloosheid in Duitsland inhield dat daar geen veenarbeiders uit Emmen meer aan de slag konden, wat de invloed van de rijksoverheid was bij het werken over de grens tijdens het Interbellum en of de rijksoverheid en de gemeente Emmen het altijd met elkaar eens waren op het gebied van grensarbeid in de jaren tussen de twee wereldoorlogen in.

Werkloosheid

De grote veengemeente Emmen kampte in de jaren '20 en '30 van de negentiende eeuw met zo'n grote werkloosheid, dat die gemeente in financiële problemen kwam door de vele werkloosheidsuitkeringen en de armenzorg die ze moest verlenen. Hierdoor moest de gemeente aankloppen bij de

rijksoverheid voor financiële ondersteuning. Deze ondersteuning kwam, maar de gemeente moest zich wel extra inspannen om werklozen aan werk te helpen. Was dit niet mogelijk binnen de eigen gemeentegrenzen of regio, dan maar verder weg van huis.

Om mensen aan werk te helpen, ontplooiden de gemeente activiteiten om werklozen te laten verhuizen naar de katoensteden in Twente, de kolenmijnen in Limburg en Philips in Eindhoven. Hoewel er veel arbeiders en hun gezinnen vertrokken, bleven ook veel veenarbeiders achter. Niet iedereen kon de stap maken om uit het eigen gebied te vertrekken of om de mijnen of fabrieken in te gaan.

De werkloosheid van de vele veenarbeiders loste zich dan ook niet op en ook niet de financiële problemen van de gemeente. Om de nood die was ontstaan bij de veenarbeiders en hun gezinnen uit de gemeente Emmen enigszins te verkleinen, werden er in het hele land acties gevoerd om de 'arme' veenarbeiders te ondersteunen. Er was zelfs een ware 'mediahype' met foto's van schamele turfhutjes en arme veenarbeidersvrouwen en hun kinderen ontstaan. De mannen kwamen niet in beeld, want dat kon gevoelens oproepen van stakers en oproerkraaiers wat een negatieve invloed zou hebben op de inzamelingsacties.⁶

Grens- en werkdocumenten

Liepen de veenarbeiders voor de Eerste Wereldoorlog zo door het veen naar hun werk in Duitsland, tijdens en na de oorlog was dit een stuk moeilijker geworden. De grens werd gesloten en om in Duitsland te kunnen werken hadden veenarbeiders grenspapieren en een vrijstellingsbewijs nodig. Dit was echter geen gemakkelijke opgave, want het koste niet alleen geld, de richtlijnen hiervoor veranderden regelmatig; eerlijk gezegd was er geen pijn op te trekken. Uit tabel 1 kunnen we alleen al afleiden dat in tien jaar tijd de richtlijnen regelmatig veranderden.

Daarbij had de gemeentelijke overheid als taak om te controleren of de pasaanvrager wel zijn belasting had betaald en indien dit niet het geval was, moest er overleg gevoerd worden met de Ministers van Financiën en van Buitenlandse Zaken. Voor elke gemeente betekende dit extra werk en oponthoud bij het afgeven van paspoorten.

Tabel 1: Grens- werkdocumenten

Jaar	Wat	Waarvoor
1918	paspoort (individueel)	om naar het buitenland te reizen of te werken
1919	Durchlasskarte	verscherping grenscontrole uit angst voor 'spartacisten' (benaming van Duitse communisten)
April 1920	Visum	om naar het buitenland te reizen of te werken
Mei 1920	pas klein grensverkeer	alleen voor grensbewoners
Nov. 1920	aangepaste Durchlasskarte	alleen voor grensbewoners om kermissen, markten en familie te bezoeken
1922	één paspoort voor het hele gezin	om naar het buitenland te reizen of te werken
1925	paspoort + Befreiungsschein	om in Duitsland te mogen werken
1926	bewijs van Nederlandschap + Befreiungsschein	voor grensbewoners die in de grensstreek wilden werken of familie wilden bezoeken
1927	Arbeiterlegitimationskarte	om in Duitsland te mogen werken

Voor een gemeente als Emmen bracht dit extra problemen met zich mee. Zoals gezegd was het aantal werkloze veenarbeiders zo uitzonderlijk groot dat veel inwoners waren aangewezen op een uitkering of de armenzorg. Dit was beslist geen vetpot en veel van de 'steuntrekkers' waren daardoor niet in staat hun belasting te betalen. Daarbij was veenarbeid erg seizoensgebonden, en konden de mensen werk krijgen, dan was het zaak om zo snel mogelijk aan de slag te gaan. Oponthoud bij pasuitgiften moest daarom vermeden worden. De gemeente Emmen beklagde zich hierover bij de Commissaris van de Koningin in Drenthe: *'men verlieze hierbij echter niet uit het oog, dat de afgifte van de hier bedoelde paspoorten voornamelijk werkloze veenarbeiders betreft.'*⁷

Ondanks de grote werkloosheid in Duitsland, kregen Nederlandse grensarbeiders die werk zochten in de Duitse grensstreek meestal voorrang van de Duitse overheid boven Nederlanders die niet in de grensstreek woonden. De Nederlandse overheid definieerde 'grensarbeiders' als: *'Nederlandse arbeiders die in het Nederlandsch grensgebied wonen, doch voortdurend of tijdelijk over de grens (in het Duitse grensgebied) gaan werken en, hetzij dagelijks, of bv. éénmaal per week naar hun woonplaats hier te lande terugkeren.'*⁸

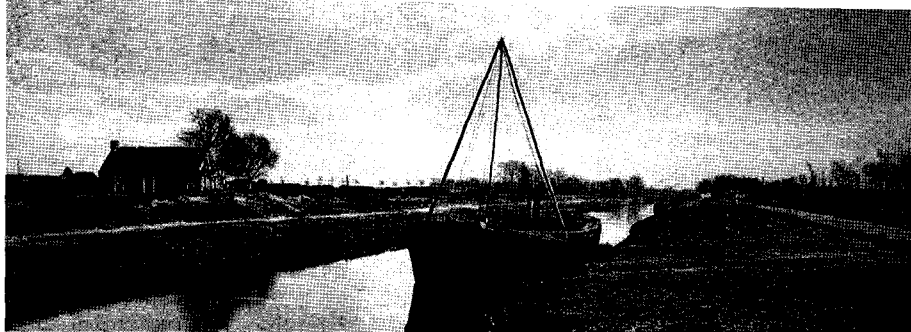
Het is duidelijk dat Nederlandse grensarbeiders welkom waren bij het buurland. Toch bleef het niet alleen bij problemen rond de grenspapieren of de werkvergunning. Arbeiders kregen eveneens te

maken met dubbele belastingen en sociale afdrachten. In 1926 besloten Nederland en Duitsland dat mensen die in het grensgebied woonden en in het andere land werkten, alleen belasting hoefden te betalen in het land waar zij waren gehuisvest.⁹ In 1930 vroeg de directeur van de Arbeidsbeurs Emmen toestemming om de teveel betaalde belasting (Steuer) van de arbeiders die in 1928 en 1929 in Duitsland hadden gewerkt terug te mogen betalen. Het ging om circa 1000 mensen, waarvan 50 uit Sleen en 50 uit Schoonebeek afkomstig waren en ongeveer 900 uit Emmen.¹⁰

Veenarbeid

*'De ellendigste toestanden bestaan echter in veendorp. Hier werken heel weinig Hollandse arbeiders. De Arbeidsbeurs Emmen bemiddelt ook niet naar deze veenderijen, omdat de toestanden er zo slecht zijn.'*¹¹ Dit citaat kunnen we lezen in het rapport van de Nederlandse Christelijke Arbeidersbond (NCAB) uit 1924 en het wekt de indruk dat het werken over de grens in die jaren zeker geen pretje was. Toch werkten er veel Emmense veenarbeiders aan de andere kant van de grens. Om een indruk te krijgen van het leven van grensarbeiders in de Duitse veenderijen in de jaren twintig van de vorige eeuw, geeft ditzelfde rapport ons een goed beeld. Het doel van de NCAB voor hun onderzoek onder Nederlandse veenarbeiders in Duitsland was om duidelijkheid te verkrijgen over het niveau van de lonen en de arbeidsvoorwaarden van de Drentse en

Zwartemeer (Barger-Oosterveen). Ook uit dit gebied gingen veel grensarbeiders naar Duitsland.
(Collectie Gemeente Archief Emmen).

Groningse veenarbeiders. Hiervoor vertrokken ze met drie commissieleden in juli 1924 naar Duitsland. Hun verslag begon met: *'Vanuit Coevorden vertrekken we aan den morgen van 10 Juli over Oud- en Nieuw Schoonebeek naar de Deutsche veenderijen.'* Ze reden eerst via Twist, waar veel Nederlandse families in de venen werkten, waarna ze in de richting van Schöningsdorf gingen. Hier zagen ze spoedig een grote barak waarin 7 à 8 Nederlandse gezinnen woonden en spraken zij met een jonge moeder die vertelde dat zij uit Klazienaveen kwamen en begin april de grens over waren gegaan. De gezinnen werkten regelmatig bij ditzelfde bedrijf. Langs het hele kanaal tot aan Schöningsdorf stonden veel houten barakken, noodwoningen en nette arbeidershuizen. Hierin woonden vooral Emmense veenarbeiders die voor korte of langere tijd in Duitsland werkten.

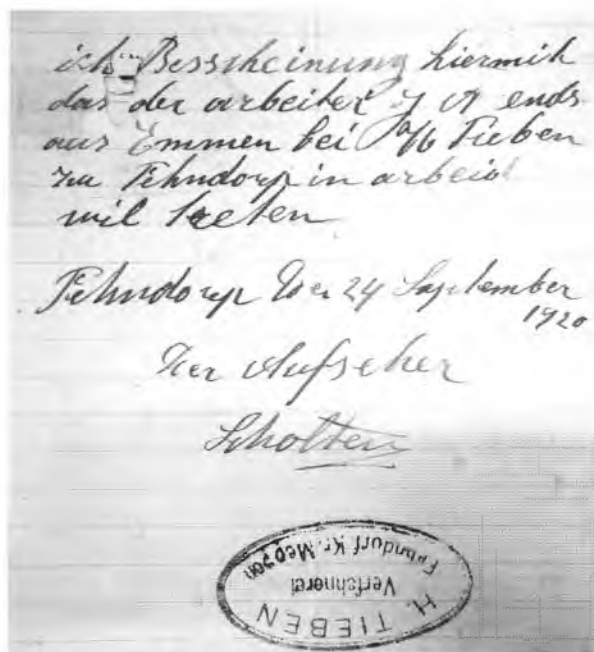
De oppervlakte van de eerste veenderij die de bond bezocht bedroeg 250 hectare en er was een turfstrooifabriekje in aanbouw. Hieruit was volgens de onderzoekers af te leiden dat dit bedrijf nog maar in zijn eerste stadium van ontwikkeling was. De Nederlandse arbeiders kregen hun loon in gulden uitbetaald, wat nadelig was wanneer zij in Duitsland inkopen moesten doen. Een bijkomend voordeel was dat levensmiddelen in Duitsland goedkoper waren dan in Emmen. Aardappelen waren 80 cent per mud goedkoper en vet en spek waren eveneens goedkoper. Kleding en schoenen waren daarentegen veel duurder. Als loon ontvingen de arbeiders 21 cent per uur, wat gelijk was aan 35 pfenning. In totaal verdienden de veenarbeiders ongeveer f. 2,50 per dag en hoogstens f. 15,- per week. Van dit bedrag trok de werkgever nog de volgende percentages af: 10% loonbelasting, 1% voor ieder kind, 6% 'krankengeld' plus enkele centen voor invaliditeits-, ouderdoms- en ongevalverzekering. Uiteindelijk hielden de arbeiders vaak niet meer over dan f. 12,- per week.

De werkdag van de veenarbeiders begon om half zes 's morgens en ging door tot 6 uur 's avonds.

De arbeiders die niet in de barakken woonden maar dagelijks op en neer gingen naar bijvoorbeeld Zwartemeer, moesten nog circa een half uur tot drie kwartier fietsen voor zij op hun werk waren. Ze gaven aan dat ze liever wat harder werkten in de veenderijen dan in de werkverschaffing te gaan. Bij hun werk in de venen waren ze veel vrijer dan bij de werkverschaffing. De veenarbeiders vonden de lonen wel wat laag, maar ze waren toch blij dat er weer meer werk kwam in het vrije bedrijf.

Even verderop lag het bedrijf van Griendtsveen AG. Daar bleken de lonen gelijk te zijn aan het eerste bedrijf en hier werkten op dat moment circa 60 Drentse arbeiders. Een dag later had de bond een afspraak met de Duitse grenspolitie die vertelde dat er aan ongeveer 700 à 800 personen een pas was afgegeven om in de Duitse venen te mogen werken. De meeste arbeiders kwamen uit de gemeente Emmen en er waren er een paar uit het Groningse Oude- en Nieuwe Pekela en Musselkanaal. Volgens de grenspolitie werkten de Duitse veenbazen niet zo graag met Nederlandse arbeiders. Zij waren 'gedemoraliseerd' door de steunregeling in Nederland, waardoor de prikkel om hard te werken was afgenomen. De grenspolitie zei dus het tegenovergestelde van wat de arbeiders zelf vertelden.

Daarna ging de reis van de bond naar de Hespertorfwere. Dit was een groot bedrijf waar ongeveer 600 mannen werkten, waarvan er 250 uit Nederland kwamen die door de Arbeidsbeurs in Emmen waren bemiddeld. De meeste mensen verbleven hier van maandag tot zaterdag in voor hen ingerichte keten en zij moesten van hun karig loon hun eigen eten betalen, waardoor er niet veel geld overbleef om mee naar huis te nemen. Bij dit bedrijf proefde je al meer ontevredenheid onder de arbeiders dan bij de eerder bezochte bedrijven. Bij het veenbedrijf Bril in Gerofsdorf was de toestand niet veel beter. Dit bedrijf betaalde voor bepaalde werkzaamheden maar 36 cent, terwijl de arbeiders voor hetzelfde werk in Drenthe 45 à 46 cent kregen. In de veenderij bij Fehndorf waren de arbeids-

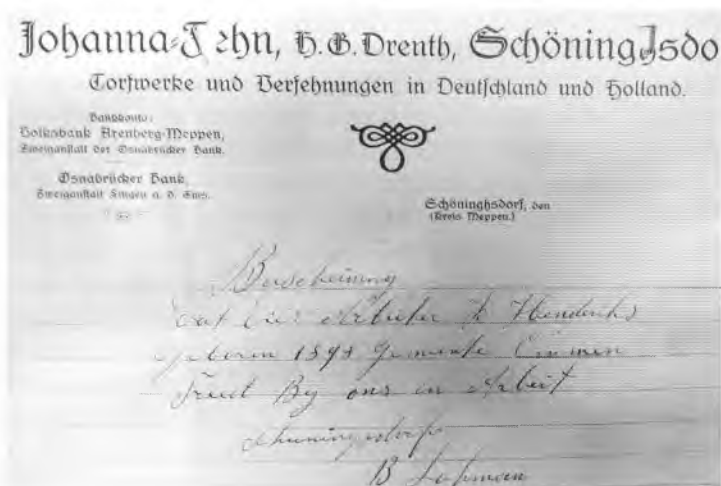
voorwaarden zo slecht, dat de Districtsarbeidsbeurs Emmen daar niet bemiddelde.

Na hun bezoek aan de Duitse grensveenderijen trok de bond de conclusie dat de veenarbeiders liever in de werkverschaffing werkten dan bij de Duitse veenderijen, omdat veel arbeiders in het Duitse veen een hele week van huis waren. Zij hielden te weinig geld over voor het gezin en omdat zij de hele week van huis waren, bleef het werk thuis liggen. Dat de veenarbeiders het als een probleem ervoeren dat het werk thuis bleef liggen, was goed te begrijpen. Veel veenarbeiders bezaten nog een eigen stukje veen dat ze afgroeven om in de winter

te kunnen beschikken over goedkope brandstof en vaak hadden ze een moestuin of enkele dieren. Hier stond de vrouw nu helemaal alleen voor. Daarbij waren veenarbeidersgezinnen vaak kinderrijk en deze kinderen moesten hun vader dan een hele week missen.

Volgens de bond was er in de Nederlandse veenderijen weinig werk te krijgen voor veenarbeiders, omdat veel verveners in Nederland nog weinig turf afgroeven. Veel Nederlandse verveenders hadden echter eveneens veenderijen in Duitsland. Een verveener uit De Krim kon veel goedkoper Duitse turf leveren aan de aardappelmeelfabriek in deze plaats dan Nederlandse turf. De kostprijs van turf bestond voor 60 procent uit arbeidsloon en aangezien de lonen in Duitsland een stuk lager waren, konden zij deze turf veel goedkoper van de hand doen. Daarbij kwam nog dat de Duitse veenderijen druk bezig waren met machinale bewerking van het veen, waardoor zij in de toekomst konden concurreren met de Nederlandse veenbedrijven.

Alleen al bij de Heseperterfwerke stond een grote machine waaraan zes mannen werkten en die dag en nacht doorliep. Per 11 uur bereikte het bedrijf een productie van 75 ton turf. De machine haalde zelf het veen los en twee jonge mannen stonden onderin om een overblijvend hoekje voor de bakken te steken. Op een soort Jacobs ladder bewogen de stukken afgepaste veen naar boven, totdat het eerste eind van het veld bereikt was. De arbeiders die aan deze machines werkten hoefden alleen maar toezicht te houden en de machine te smeren, waardoor

Op deze bladzijden (6 en 7) enkele voorbeelden van aanvragen bij de gemeente Emmen van Duitse bedrijven om aan bestaande of nieuwe Nederlandse werknemers een pas te verschaffen.
(Collectie Gemeente Archief Emmen)

het beslist geen zwaar werk meer was. Dit was niet de enige moderniseringsmachine van dit bedrijf. Op het gebied van vervoer was het bedrijf de Nederlandse veenderijen eveneens ver vooruit. Een paar jaar geleden waren er nog 30 schepen nodig om de turf te vervoeren, maar omdat dit niet meer rendabel was had het bedrijf een elektrische kabel aangelegd tot aan de spoorlijn Meppen. Met zweefkarren ging de turf naar de lijn waar een kraan deze overnam en de turf in de wagons stortte. Zo kon er heel wat meer turf vervoerd worden en aangezien er nog wel voor 75 à 80 jaar turf te graven was, kon dit bedrijf concurreren met steenkool. Als raad gaf de bond aan dat de Drentse veenbedrijven moesten moderniseren wanneer zij de concurrentie met Duitsland wilden aangaan.¹²

De Nederlandse Arbeidsbeurs te Oberhausen (NABO) was het op drie punten niet eens met het verslag van de Christelijke Landbouwbond. Dat de arbeiders hun loon alleen in guldens kregen uitbetaald klopte niet, omdat een arbeider zelf kon kiezen hoe hij zijn loon wilde ontvangen, in guldens of marken. Ten tweede klopte de opmerking niet dat de Duitse veenderijen niet graag met Nederlandse veenarbeiders werkten. Volgens de directeur van de Arbeidsbeurs was hem steeds verzekerd, *'dat men nergens in Deutschland zulke goede veenarbeiders kan betrekken als uit Drenthe'*. En het derde punt, betaling van 10 procent loonbelasting, klopte eveneens niet. De directeur van de Arbeidsbeurs had, samen met een medewerker van de Heseperthorferwerke, met het Finanzamt te Lingen geregeld, dat de Nederlanders maar 2 procent van het loon aan belasting hoefden te betalen en dat alles wat sinds 1 januari 1924 te veel was betaald terugbetaald zou worden.

De directeur was het wel met de commissie eens dat *'de uitkeringen in Nederland de lust onder de arbeiders om werk in Duitsland aan te nemen, niet bevorderde'*.¹³ In Emmen kregen werklozen echter alleen een uitkering als het beslist niet anders kon. Hij concludeerde wel dat de Drentse veenarbeiders het werk in Duitsland met beide handen moesten aangrijpen. Een groter probleem om veenarbeiders in Duitsland aan het werk te krijgen waren de vele richtlijnen waaraan voldaan moest worden, zoals de toestemming van het Landesarbeitsamt. Dit leverde regelmatig vertraging op, of het Landesarbeitsamt

weigerde de vergunning af te geven, omdat er te veel Duitsers werkloos waren. En dit, terwijl de Duitse veenbedrijven ondanks de grote werkloosheid vaak moeilijk aan goede Duitse veenarbeiders konden komen.¹⁴

Noten

- 1 *Interbellum is de periode tussen de Eerste en Tweede Wereldoorlog.*
- 2 www.nu.nl, 1 december 2014.
- 3 GA Emmen en Schoonebeek, *Jaarverslagen der toestand der gemeente.*
- 4 P. De Rooy, *Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding 1917-1940. Landelijk en Amsterdams beleid.* (Amsterdam, 1979) 27.
- 5 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 195, Ministerie van Buitenlandse Zaken aan Ministerie van Arbeid, 12-5-1921
- 6 Margrith Wilke, "Voor den Opbouw van Drenthe". Vrouwen, Maatschappelijk werk en modernisering in Drenthe 1915-1951 (Van Gorcum 2002) 62-78
- 7 GAE, 1.756.4, B&W aan Commissaris van der Koningin, 10 maart 1922
- 8 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 202, Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling aan burgemeesters, 12 juli 1928
- 9 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 196, Ministerie van Financiën aan Minister van Arbeid, Handel en Nijverheid, 22 september 1926
- 10 GAE, map AZ 37 Code Zaalberg, 1918-1936, omslag 1836
- 11 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 216, verslag Chr.Landbouwbond, 16-7-1924
- 12 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 216, verslag Chr.Landbouwbond, 16-7-1924
- 13 NA, inv.nr. 2.15.13.XB Duitsland, map 216, directeur der Nederlandse Arbeidsbeurs te Oberhausen aan directeur Rijksdienst der Werkloosheidsverzekering en Arbeidsbemiddeling
- 14 *Ibidem.*

Een man om tegenop te kijken¹

In de rooms-katholieke kerk van Weiteveen werd dit voorjaar een Heilige Mis gehouden ter nagedachtenis aan Petrus Johannes Veltman. Het is precies veertig jaar geleden dat deze deken-pastoor overleed. De naam van deze priester wordt in het dorp nog altijd met respect uitgesproken. Groot van gestalte, groot van karakter.

Heiligschennis in de venen! In 1925 haalde Weiteveen, dat toen nog Amsterdamscheveld heette, met een schandaal het landelijke nieuws. In de nacht van 3 op 4 mei was uit de rooms-katholieke kerk de tabernakel gestolen, het kluisje waarin geconsacreerde hosties worden bewaard. *De Maasbode* uit Rotterdam, destijds het grootste katholieke dagblad van Nederland, besteedde er ruimschoots aandacht aan. Sterker nog, de krant stuurde niet alleen een

journalist en een fotograaf naar Zuidoost-Drenthe, maar ook een privédetective. Alles diende in het werk te worden gesteld om deze zaak tot op de bodem uit te zoeken. De dader of daders werden nooit gevonden, maar de tabernakel wel. Tien dagen na de diefstal vonden twee mannen het heiligdom terug in een sloot.

De roof en de landelijke publiciteit leidden ertoe dat aartsbisschop Van de Wetering in 1927 voor het eerst naar Amsterdamscheveld kwam. En mede dankzij een gift van directeur Henri Kuijpers van *De Maasbode* kon in het najaar van 1929 worden begonnen met de bouw van een zusterhuis. Tientallen jaren zou het gebied daarna profiteren van het werk van deze nonnen. Kortom, de diefstal van de tabernakel was dan wel een schandaal, het leverde ook iets op. Landelijke aandacht en daardoor geld voor voorzieningen.

In de streek gingen wel eens verhalen dat de plaatselijke pastoor Veltman zelf de hand heeft gehad in de verdwijning van de tabernakel, om zo aandacht te vragen voor de grote armoede in het veen. Volgens huidige parochiebestuurders en -medewerkers, moeten dat wel kwade tongen zijn geweest. Men kan zich bij die verhalen werkelijk niets voorstellen. De tabernakel met daarin geconsacreerde hosties is iets heiligs. Die laat je als priester echt niet in een sloot gooien.

De priester, Petrus Johannes Veltman, was tientallen jaren de meest prominente inwoner van Am-

*Pastoor/
deken
Veltman
(1885-1974)*

De gestolen tabernakel wordt in een sloot teruggevonden.

sterdamscheveld, het latere Weiteveen. Hij was er bijna een halve eeuw pastoor. Ook leidde hij ruim een kwart eeuw het dekenaat Klazienaveen, ofwel een aantal parochies in en rondom deze plaats. Veltman was zo lang in functie dat hij na verloop van tijd door velen 'd' aole deken' werd genoemd. Hij werkte door tot na zijn 80ste verjaardag. "Op het laatst was hij wat vergeetachtig. Dat merkte je ook wel in de mis," werd gezegd. "In die laatste jaren als pastoor was hij ook wat doof. Als er iemand kwam te biechten, moest hij of zij hard praten. Want anders verstond 'd' aole deken' het niet. Het gevolg was dat iedereen in de kerk het kon horen." Hoezo biechtgeheim!

Dat Veltman in zijn laatste actieve jaren door ouderdomskaaltjes soms een steekje liet vallen, wordt hem in Weiteveen geenszins kwalijk genomen. De verdiensten die hij voor Weiteveen en omgeving heeft gehad, zijn enorm. In de kerk is vorig jaar niet voor niets een mis opgedragen ter gelegenheid van zijn sterfdag, toen precies veertig jaar geleden. Bennie Mensen, die zich al jarenlang verdiept in de historie van zijn woonplaats, pakt er een aantal oude krantenartikelen bij. "Moet je eens kijken wie er bij zijn begrafenis waren. De Groninger bisschop Nierman, maar ook de Drentse commissaris van de koningin Gaarlandt en zijn voorgang Cramer. En uiteraard was ook burge-

meester Schneemann van Schoonebeek aanwezig." De loftuitingen aan het adres van de overledene zijn groot. 'Zuidoost-Drenthe verliest een werker van het eerste uur, iemand die zich zijn gehele leven heeft ingezet voor de verheffing van dit gebied,' zo valt er te lezen.

Petrus Johannes Veltman werd in 1885 als boerenzoon geboren in het Friese gehucht Friens, en niet in Fries zoals er per abuis op zijn grafsteen staat. In augustus 1908 werd hij tot priester gewijd in de Metropolitaankerk in Utrecht. Na twee jaar als kapelaan in het Twentse Rossum te hebben gewerkt, ging hij in deze functie aan de slag bij de Sint Martinusparochie in Groningen. In 1917 benoemde aartsbisschop Van de Wetering Veltman tot pastoor en gaf hem de opdracht om in de veenvlakte van Amsterdamscheveld een nieuwe parochie te stichten. Er stonden toen zo'n zestig, zeventig huizen. Het gros van de mensen werkte in het veen. Zij waren onder meer afkomstig uit Duitsland, Brabant en de omgeving van Hoogeveen. Verharde wegen waren er niet.

Veltman ging wonen bij pastoor Huurdeman in Nieuw-Schoonebeek en trok van daaruit anderhalf

Dankdienst na het vinden van het tabernakel

(Uit: Schoonebeek, de eeuwen door)

jaar bedelend het hele land door. In 1918 kon in Amsterdamscheveld de bouw van een kerk beginnen. Er moest eerst een stuk veen worden afgegraven dat beschikbaar was gesteld door de Griendtsveen Turfstrooisel Maatschappij. Dit bedrijf zorgde ook voor lorries waarmee bouwmaterialen over het veldspoor konden worden vervoerd. Dat vervoer gebeurde 's nachts, want die voertuigen had Griendtsveen overdag natuurlijk zelf nodig. In 1919 waren het kerkgebouw en de bijbehorende pastorie voor Veltman gebruiksklaar. Veltman was goed bevriend met directeur Jan van der Griendt van het genoemde bedrijf. En daar plukten de kerk en het dorp de vruchten van. In onder meer Den Haag zaten invloedrijke studievrienden van Veltman. Ook kardinaal De Jong, van 1936 tot 1955 de aartsbisshop, behoorde tot zijn vriendenkring.

*Pastorie in aanbouw in Weiteveen
(Collectie Roelof Boelens)*

De contacten van Veltman met invloedrijke figuren elders, waren belangrijk om voorzieningen in Amsterdamscheveld te krijgen. Zo kwam er in 1930 geld voor de bouw van de lagere school Sint Franciscus. En ook bij de komst van een kleuteropvang was de rol van Veltman groot. Eén van de parochiemedewerkers: "Nu heb je soms kruiwagens nodig en dat was vroeger niet anders. Vaak zat Veltman elders, zoals hij dat noemde. Een buurjongen van mijn vader begreep dat niet zo goed. Hij had

*Kerk en pastorie in Weiteveen vóór de
bouw van het zusterhuis
(Uit: Schoonebeek, de eeuwen door)*

een atlas erbij gepakt en zocht zich een ongeluk. Maar de plaats 'Elders' kon hij nergens vinden." De inzet van Veltman en de publiciteit na de geruchtmakende roof van de tabernakel leidden in 1929 tot de bouw van een klooster voor de congregatie van de Zusters Franciscanessen, missionarissen van Maria. Zij verzorgden zieken en boden onderdak aan mensen die nergens anders terecht konden: mensen met ernstige handicaps en eenzame lieden. Ook waren er zusters die lesgaven en de leiding hadden op de Sint Franciscusschool. Op veel kinderen maakten ze indruk. 'De zusters hadden altijd lange witte kleding aan. Je zag ze nooit naar de wc gaan, nooit koffie, thee en water drinken, nooit eten. Als kind zag je ze niet als gewone mensen van vlees en bloed,' zo valt te lezen in het in 2005 uitgegeven jubileumboek van de school. In 1977 vertrok de laatste lesgevende non uit Weiteveen en drie jaar daarna werden de kerk en de school officieel losgekoppeld. In 1995 verlieten de laatste zusters Weiteveen en kwam er een eind aan de aanwezigheid van de congregatie in dit dorp. 'd' Aole deken' Veltman maakte dat niet meer mee. Nadat hij in 1966 met emeritaat ging en een appartement betrok in het zusterhuis, overleed hij in 1974, op 89-jarige leeftijd. Het jaar daarvoor opende hij in Weiteveen het gebouw van de naar hem genoemde Veltmanstichting: een verpleeg- en verzorgingshuis voor mensen die binnen reguliere instellingen geen zorg op maat kunnen krijgen. Op het bidprentje van Veltman staat dat de overleden priester zich zó verbonden voelde met de zorgen en de noden van zijn parochianen dat hij geen behoefte voelde om een benoeming elders te aanvaarden. Wie deken Veltman heeft gekend, was onder de indruk van zijn persoonlijkheid. De priester was groot van gestalte, maar ook groot van hart en karakter, zo valt er te lezen. Mensen beaamt dat laatste volledig. "'d'Aole deken' was een man om tegenop te kijken, zowel letterlijk als figuurlijk." Toch denkt men niet dat Veltman in de huidige tijd zo'n aanzien in het dorp zou hebben verworven. De tijden zijn veranderd. Een pastoor of een deken heeft niet meer de invloed die hij vroeger had. Maar dat geldt ook voor andere notabelen van toen, zoals de dominee, de dokter of het hoofd van een school. Volgens enkele medewerkers waren er ook mensen die soms bang voor hem waren. Hij was

*Uitvaart van
Pastoor Velt-
man
(Collectie
Parochie
Weiteveen)*

een soort burgemeester in het dorp. Maar iemand die ook wel in was voor een geintje. Maar toch was deken Veltman echt degene die bepaalde wat er gebeurde. Ik weet nog dat er in het dorp initiatieven ontstonden om een padvinderij op te richten. Daar was een aalmoezenier voor nodig. Deken Veltman wilde niet meewerken en dus ging het niet door. Nee, we hebben nooit gevraagd waarom. Dat deed je niet in die tijd.

Veltman wilde ook niets weten van gemengde huwelijken, dus van huwelijken tussen mensen met verschillende geloven. Maar daarin onderscheidde hij zich niet van andere geestelijken. Het is belangrijk om mensen van vroeger ook enigszins met de ogen van toen te beoordelen. Maar zelfs als je Veltman met de ogen van nu de maat neemt, kun je niet anders dan concluderen dat zijn inzet voor Amsterdamscheveld en het latere Weiteveen van grote invloed is geweest. In positieve zin. Hij is en blijft een man om tegenop te kijken.

Met dank aan parochiebestuurder en -medewerkers: Angela Mensen, Marjan Tholen, Riëks Wegkamp, Bennie Mensen, Hennie Eikens en Gré Eikens.

Noot

I Dit artikel verscheen eerder in het Dagblad van het Noorden van zaterdag 15 maart 2014. Het is enigszins bewerkt.

125 Jaar Santing in Zwartemeer

Het is dit jaar 125 jaar geleden dat de naam Santing voorkomt in Zwartemeer. Koopman Hindrik Santing uit Roswinkel vestigt zich in 1890 aan de Runde. Op dat moment zijn kanaalgravers bezig de Hoogeveense Vaart door te trekken tot de landsgrens. Waarschijnlijk ziet Santing kansen voor zijn handel. Kinderen en aangetrouwden zijn later winkeliers, caféhouders, bakkers, kooplieden en zelfs een huisarts. Hoe is het zo gegaan?

In het centrum van Zwartemeer staat bij de dam over het Van Echtenskanaal aan de zuidwestzijde een lang winkelpand. De naam Santing staat groot uitgeschreven op de noordgevel. Het telefoonboek schrijft: Santing BV Meubelen en Damesconfectie, Eemslandweg 51/54. Op de eerste verdieping wonen op 51 Jacob (Job) Santing (1929) met zijn echtgenote Maria Gesina (Mia) Abeln (1929) en op 54 zijn zus Henderica Gesina (Hennie) Dirks-Santing (1926). Laatstgenoemde doet de damesconfectie, terwijl broer Jacob samen met zijn neef Sjaak de meubelzaak beheert. Ook het- aan de zuidkant belendende pand, waarin de Spar Kroeze onderkomen heeft, is in eigendom bij deze familie Santing.

Tegenover, op de zuidoosthoek van het centrum, staat een bedrijven- en wooncomplex met de naam 'Santingshoek', bovenin zijn twee woonlagen met seniorenappartementen. Onderin is Apotheek MediQ Pykstra Servicepunt Zwartemeer en de praktijk van de plaatselijke huisarts

Hans Douwes. De 85-jarige Jacob Santing 'junior' vertelt.

Nog meer Santing

Schuin tegenover het lange winkelpand- en dus aan de andere kant van het kanaal- staat een wit boerenbehuizing "Het oudste huis authentieke huis van Zwartemeer," zegt Jacob. Het huis heeft als adres Verlengde van Echtenskanaal nz 26. Deze boerderij was van Jan Santing (1898-1968) en Alberdina (Diene) Kamst (1895-1989). Later boert hier hun dochter Lammechien Roelina met de Veendammer Douwe Moorlag. Nu woont hier Annemarie Adema (noot 5).

Tegenover deze boerderij staat het monumentale pand op Eemslandweg 43 (We zijn dus weer terug op de zuidzijde van het Van Echtenskanaal, de weg heet hier Eemslandweg). Dit huis is gebouwd in 1927 door Harm Santing (1882-1942). Nu is het in eigendom bij een kleindochter van hem. Het pand verkeert in 2015 in een verwaarloosde staat.

1. De naam Santing verwijst naar de familie die in 1890 zich bij het Zwarte Meer aan de Runde vestigt. (Foto: GS)

Eemslandweg 43; woonhuis en winkel van Harm Santing, later Taco Santing en nu diens dochter (Foto: GS)

Het begin, 1890

Vanaf omstreeks 1860 wordt deze grensstreek ten oosten van Emmen bewoond.¹

Sinds 1890 komt de naam Santing voor in Zwartemeer.² Rond dat jaar graaft de Nieuw Echtense Veen Compagnie (NEVC) de verlenging van de Hoogeveense Vaart in de richting van de grens. Tot dan toe is het gebied moeras en veen, slecht toegankelijk en nauwelijks bewoond. Grenzenloos land van water, veen, vogels en eenden. Nog voor 1900 komt een mensenstroom opgang. Tientallen, zo niet honderden kanaalgravers komen het gebied binnen. Dit zal de beweegreden geweest zijn voor de koopman Hendrik Santing (1854-1915) om zich hier te vestigen. Hij is getrouwd met Lammechien Katuin (1859-1951). Beiden zijn geboren in Roswinkel. In 1881 zijn ze in Emmen getrouwd. “Aan de landsgrens ten oosten van Klazienaveen worden kanalen gegraven en is handel”.

Eerst wonen ze nog in de Weerdingemarke. Daar zijn de oudste kinderen geboren; Harm (1882), Dientje (1884), Albert (1885), Jacob (1887) en Anna (1888, kindsdood). De jongere kinderen: Anna (1890), Hindrik (1892), Lam-

mechien (1893), Willem (1896), Jan (1898), Albertje (1899), Jans (1901) en Aiko (1904) in het huidige Zwartemeer (Berens, 2010). De familie Santing woont op de westoever van de Runde, enkele honderden meters ten noorden van het Zwarte Meer.

“Ze wonen hier in een houten keet, met café met winkel. Ze moeten geld verdiend hebben want ze konden naderhand met baar geld aan het kanaal nieuwbouwen.”

Een kleine tien jaar later, in 1899, bouwt Hindrik Santing op de huidige plek van de meubelconfectiezaak een café met kruidenierwinkel. ‘Café Welgelegen’ heet het nieuwe pand en staat aan de straat op de zuidoever van het Van Echterskanaal.

Café Welgelegen. Het café-gedeelte is rechts- westkant en de kruidenierswinkel is links. Het pand is in 1899 gebouwd. Op de foto staat links met paard aan de lijn zoon Jacob, de latere eigenaar. Hij bezoekt zijn klanten thuis ‘Van Weiteveen tot Hebelmeer’. Hindrik Santing staat in de deuropening van het café. De vrouw rechts van hem is waarschijnlijk Lammechien Katuin. De boompjes zijn nog maar jong. De foto is van ongeveer 1910. (Foto: Van Dijk, 2001. Bron: Jacob Santing jr. en Lübbers, 1996)

Café Welgelegen

Het is een pracht plek, goed gekozen en dito getimed.

Het gebied wordt overlopen door kanaalgravers en veenarbeiders. Van alle richtingen komen ze hier naar toe om in de veenafraving te werken. Velen komen uit het gebied rond Hoogeveen, Beilen of het Overijsselse land. Zij nemen hun gezinnen en familie mee en gaan wonen in keten op het bovenveen of aan het kanaal.

Ook staat het pand aan de doorvaartverbinding tussen Duitsland en Klazienaveen. Parallel hieraan loopt de straatweg. Haaks hierop en tegenover het café wordt in noordelijke richting het kanaal naar Barger-Compascuum gegraven. Op de oostwal van dit kanaal ligt de straatweg naar genoemd dorp.

Tot dan toe ligt een houten brug over het kanaal bij de monding van de Runde.³ Deze houten brug wordt afgebroken en een ijzeren draaibrug komt te liggen (200 meter naar het oosten) tegenover de weg naar Barger-Compascuum, bij het café en de winkel van Santing.

“De brug moest voor het kanaal komen te liggen.”

Buurman Frans Kuik woont in het brugwachtershuis op nummer 50 (later Albert Smit). Hij bedient de brug over het Van Echtskanaal.

Hindrik Santing

Het gezin van Hindrik Santing runt het café en de kruidenierszaak (zie afb. 3). Later wordt ten

oosten van het pand een vrijstaande bakkerij gebouwd. Jacob sr. (1887-1949), de vader van de verteller, is daags met bakfiets en later paard en wagen onderweg. Hij bezoekt de boeren ‘achterin het veld’, richting Weiteveen, maar ook heeft hij handel in Hebelmeer. Hij verkoopt veevoer, lijnkoek. In het voorjaar komt hij ’s avonds met rooddoorlopen ogen thuis. De boeren zijn aan het boekweitbranden en hij moet dwars door de verstikkende en prikkende rook om zijn klanten te bedienen.

Hindrik Santing overlijdt in 1915. Het is het tweede jaar van de Eerste Wereldoorlog. Zwartemeer en Klazienaveen hebben nog geen algemene begraafplaats en hij wordt begraven in Nieuw Dordrecht.

Jacob Santing

Zoon Jacob (Job) wordt zijn opvolger. Het bedrijf staat op moeders naam. Vanaf 1924 is Jacob de eigenaar. Hij moet zijn moeder, broers en zussen uitkopen. Jacob krijgt omgang met het katholieke meisje Margaretha Brinker (1891-1960) uit Erica. Zij willen trouwen, maar dat gaat zomaar niet. De Santings zijn niet katholiek. Zij verhuizen voor zes weken naar het Duitse Emden, trouwen voor de kerk en staan ingeschreven bij de katholieke parochie daar. Pas na deze tijd is het huwelijk voor de katholieke kerk geldig. Dan verhuizen ze terug - maar nu als katholiek echtpaar - naar Zwartemeer, zo zegt Jacob jr.

Moeder Lammechien Katuin begint met haar andere kinderen naast Café Welgelegen ook een café met winkel ‘Café Santing’. Zij nemen de ‘sterke drank’ schenkvergunning mee en ook de gehele inboedel en voorraad van de winkel. Het zijn moeilijke jaren voor het gezin van Jacob, temeer ook omdat Jacob aan reuma lijdt. De meeste klanten betalen met Duits geld; Reichsmarken. Veel jongens werken ‘over de grens’ en als Duitsland in de recessie terechtkomt in de jaren twintig, treedt de geldontwaarding op. Het Duitse geld is geen cent waard. De familie heeft de Dmarken, in de hoop dat het weer meer waard zou worden, nooit ingewisseld voor Nederlands geld. Nu nog heeft dochter Hennie een doos vol met Duits papiergeld. Alle

*Jacob Santing
verbouwt het
pand in 1948. De
tekening hangt in
de winkel.*

*(Bron: Hennie
Dirks-Santing)*

Café Welgelegen enkele decennia later. Rechts is het schenklokaal. In het midden is de kruidenierswinkel en links de vrijstaande bakkerij. De bakkerij is nog jaren verhuurd aan bakker Rieks Hartman, bekend om zijn bijzondere roggebrood. (Foto: Jacob Santing jr.)

biljetten opgeteld zijn het wel honderden miljarden Reichsmarken. Niks waard dus, toen niet en nu niet! Ook wordt de bakkerij met inpanidige oven een tijdlang verhuurd aan bakker Rieks Hartman en de winkel aan kapper Frans Kuik. Enkele jaren huist hier een schoenenwinkel.

Ook boer

Jacob Santing is eigenaar van zes bunder grond aan het Verlengde van Echtskanaal noordzijde. Dit land ligt ten westen van de latere Barrièreweg. In 1936 koopt de gemeente deze grond voor 6.000 gulden om de buurtschap 'Tuindorp' te bouwen. Mensen, die tot dan toe in keten en krotten op het bovenveen wonen, krijgen betere stenen huurwoningen aangewezen. De gemeente bouwt hier de karakteristieke 'bloembakhuizen'. Veel nieuwe bewoners komen van het bovenveen, uit het drukbevolkte grensgebied ten noorden van het Van Echtskanaal. Er is weer even lucht voor de handelaar Jacob Santing.

Jacob is ook boer. Achter zijn pand staat de grote houten boerenschuur, voor stro- en hooiopslag en stalling van gereedschap en materieel. In de schuur is een paardenhok, een zwijnenstal en een koeienstal. Ook is hier een stookhok bij. Samen met de vrijgezelle Zwartemeerder Hendrik Conen bewerkt hij het land, dat gehuurd wordt van diverse grondeigenaren; Knechtering (9 bunder ten zuiden van de Dorpshuiswijk), Hogenesch (zes bunder aan de Kamerlingwijk), Radering (twee bunder aan de Meerwijk) en Oost (twee bunder, verderweg aan de grens, nog voorbij de katholieke kerk).

In de Tweede Wereldoorlog loopt het café goed. De mensen, de mannen uit Zwartemeer, blijven in de buurt en bezoeken veelvuldig zijn vestiging. In 1945 brandt de bakkerij af. Na de oorlog worden in het café feesten en dansen georganiseerd en wordt zelfs het cafédeel naar het oosten uitgebreid. Zoon 'Bernard' Hendricus (1928-2015) heeft het wel gezien op de Mulo en

helpt vader op de boerderij. Hij heeft een paard gehuurd en doet daags het zware werk op de akkers.

Na de Tweede Wereldoorlog

Na de 'laatste oorlog' verkopen de verschillende grondeigenaren hun gronden en moet Jacob Santing stoppen als boer. Knechterink doet zijn grond over aan de gemeente Emmen. Hier komt de straat 'De Huizen' te liggen.

In 1948 haalt zus Hennie haar diploma in de confectie. Zij begint in kleding. In februari 1949 overlijdt vader Jacob op 62-jarige leeftijd. In 1956 stopt het café en wordt de ruimte bij de winkel getrokken. Hennie is dan de eigenaresse. Textiel loopt goed in die tijd. Anderen kennen de winkel van Santing als 'dameshoedenwinkel'. Moeder Margaretha Brinker overlijdt in 1960. Zoon Jacob (1929) is de eerste jaren, 1950-1962, onderwijzer op de lagere school in Zwartemeer en Mulo in Klazienaveen. Het onderwijs trekt hem minder en in 1963 stapt hij in de zaak. Ook begint Santing hier meubelverkoop. In 1973 volgt uitbreiding in zuidoostelijke richting. Het pand aan de Klemstrook wordt gebouwd. Dan volgen vele goede jaren in de meubelverkoop, stoffeerderij en confectie. Na 1983 wordt het pand aan de Klemstrook verhuurd aan verschillende kruideniers, o.a. aan A en O markt (Herman Lübbers), de C1000 en nu Spar.

Broer Tonnie (1924) begint in Stadskanaal aan de Hoofdstraat in confectie, damesmode, kinderkleding en lingerie. Zoon Harrie is opvolger. Andere broer Bernard, getrouwd met de Emmer-Compasuumse Thea Steenhuis (1927-2011), hebben lange tijd een confectiezaak in Klazienaveen aan het Van Echtskanaal. Dit bedrijf stopt rond 1995.

Memorandum

H. SANTING HZN.
MANUFACTUREN EN CONFECTIE
BARGER-OOSTERVEEN

BARGER-OOSTERVEEN.

IV

De Heer _____

Karakteristiek pand op Eemslandweg 43

Het karakteristieke pand op Eemslandweg 43 is in 1927 gebouwd (zie afb. 2). Harm Santing, oudste zoon van Hindrik Santing is de eigenaar. Hij is getrouwd met Tjaakje Oudman (1887-1972) uit het Groninger Ten Boer. Eerst hebben ze gewoond in het witte huis er tegenover, later bewoond door boer en broer Jan Santing.

Harm heeft gewerkt bij de Ter Apeler handelman Grol. Grol heeft in die tijd in Ter Apel een manufacturenzaak, ondergoed, grossier, kleermakerij en later confectie. Daar heeft hij het vak geleerd.

Harm begint op nummer 43 een naaiatelier, manufacturenzaak en schoenenwinkel. Een man uit Hebelermeer met de bijnaam 'de Lutherse Schnieder' is bij hem kleermaker. De man woont in het katholieke Hebelermeer, maar is zelf evangelisch-Luthers. Naderhand wordt het bedrijf een confectiezaak.

Dokter Hoenders

Oudste dochter Lammechien Hendrica (Gini, 1913) trouwt in december 1936 met de uit Wageningen afkomstige, net afgestudeerde huisarts G.K.H.J. (Trudes) Hoenders (1913-1987).

Brievenhoofd van Harm Santing Hindrik-zoon. Toen nog gebruikte men de naam Barger-Oosterveen en niet Zwartemeer. Hoe oud is het document. Na 1900? (Collectie Lenie Menzen-Gustin)

In 1934 is Hoenders op zoek naar een woon- en huisartsenpraktijkruimte in Zwartemeer (Lüblers, 1996). Op 20 november van dat jaar krijgt hij van de gemeente Emmen een 'tijdelijke' benoeming tot 'geneeskundige, belast met de armenpraktijk in het 6de onderdeel (Zwartemeer)'. Vader Harm Santing biedt hem ruimte in het grote pand aan de Eemslandweg. Hier is de start van zijn praktijk. Enkele jaren later bouwt Harm Santing tegenover op nummer 27 de woon- en huisartsenpraktijkruimte voor zijn dochter en schoonzoon. Tot 1974 is Hoenders huisarts in Zwartemeer en in een groot deel - met name het zuidelijk deel - van Barger-Compascuum. Veel oudere mensen spreken nog met veel ontzag over hem. Zijn benoeming is tijdelijk, maar heel zijn werkzaam leven (40 jaar) is hij hier huisarts, samen met zijn echtgenote die de apotheek en de administratie doet. De Hoogevener A. Voerman volgt hem op.⁴

Verder met pand Eemslandweg 43

Na het overlijden van Harm in 1942 zet moeder het bedrijf samen met haar zoons Hammy en Taco voort. Moeder Tjaakje Oudman overlijdt dertig jaar later in 1972. Dan verkeert het bedrijf al in een neerwaartse ontwikkeling. Jongste zoon Taco neemt het bedrijf over en woont ook in het pand tot aan zijn overlijden. Het woonwinkelhuis- staat op de gemeentelijke monumentenlijst- verkeert in 2015 in een niet goede staat en vraagt om veel onderhoud.⁵

Dokter Hoenders in zijn praktijk. Hij is apotheekhoudende huisarts. In 1934 krijgt hij een tijdelijke benoeming tot geneeskundige, belast met de armenpraktijk in het 6de onderdeel. Zijn werkgebied is Zwartemeer en een groot deel van Barger-Compascuum, van Weiteveen tot de Viertorenbrug en van de grens tot het Scholtenskanaal.

(Foto: Tjaak Jonkers-Hoenders)

*Rechts: De mensen kennen 'Trudes' Hoenders van zijn auto en zijn hoed.
(Foto: Tjaak Jonkers-Hoenders)*

Onder: Foto uit ongeveer 1925 met zicht op het Van Echtenskanaal en op deze plek de eerste brug. Tot 1920 ligt een houten brug bij de monding van het riviertje de Runde, een 200 meter naar het westen.

Rechts staat Café Santing. Dit pand is identiek aan het pand van Jacob Santing, zie afbeelding bladzijde 13-onder. Rond 1960 wordt het pand gesloopt en nieuwgebouwd, zie afbeelding onder op deze bladzijde. Vanaf 1995 staat hier het bedrijven- en wooncomplex 'Santingshoek'.

(Foto: Van Dijk, 2001)

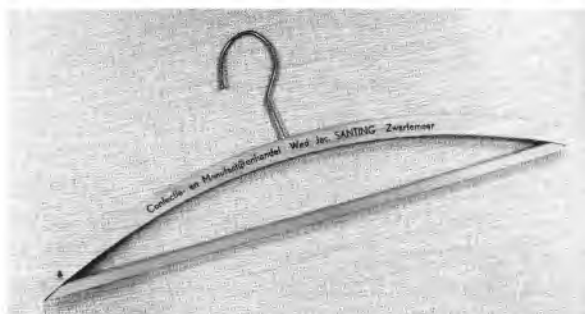

Beeld van dezelfde hoek, maar nu uit ongeveer 1970. Over het Van Echtenskanaal ligt nu een ophaalbrug. In de brugwachterswoning links woont eerst de familie Reinbergen-Santing, later Van der Werf. Zij bedienen de brug over de Zuidervaart. Geheel rechts staat het nieuwe Café Santing. De ophaalbrug ligt nu over het kanaal, een 300 meter naar de grens. (Foto: Van Dijk, 2001)

De andere hoek: café en winkel op Eemslandweg 55

Het pand aan de oostkant naast de grote winkel is door de vader van bakker Jans Vos gebouwd. Jans Vos heeft hier eerst een bakkerij.⁶ Het pand is identiek aan het pand van Café Welgelegen. Waarschijnlijk heeft dezelfde bouwonderneming, met dezelfde bouwtekening, beide panden gebouwd. Moeder Lammechien Katuin en kinderen hebben hier hun café, winkel en bakkerij. Dochter Albertje doet de winkel, Jans het café en Aiko (Koos) de bakkerij, aldus dochter Tjaak Jonker-Hoenders. In de grote houten schuur staat een varkenswaag.

In de jaren zestig bouwt de familie hier een nieuw pand en in 1996 bouwt de gemeente op deze plek het bedrijven- en wooncomplex 'Santingshoek'.

Een klerenhanger uit de periode dat Jacob Santing overleden is en Margaretha Santing-Brinker eigenaresse is van de Confectie-en Manufacturenhandel. Het zijn de jaren na 1949. Het bedrijf is tot de dag van vandaag voortgezet door dochter Hennie Dirks-Santing en zoon Jacob jr. (Foto: GS)

Skizze von 'Zwarte Meer' und Umgebung (Uit: Visscher, 1931). Deze schets toont het Zwarte Meer, voordat het gebied afgegraven is. Het oorspronkelijke meer (Alte Uferrand) is groter dan de omvang in 1902. In 1893 is het Van Echtskanaal gereed en is het meer langzaam leeggelopen. In 1902 is nog een klein meertje over. Voor 1890 losen verscheidene stroompjes (Rulle) het veenwater hierop en ontspringt het Martelsdiepje in noordoostelijke richting. Via Grenspaal 162 (Posthumus, 2010), het Hebelmeer en het beekje de Mersbach stroomt het veenwater over Schloss Dankern naar de Eems bij Haren (Visscher, 2007).

De Runde bestaat tot 1914 als noordelijke uitlaat. Een weg (Alter Moorweg) komt uit Duitsland, gaat over de zuid- en westoever in noordelijke richting en loopt (op deze kaart) ten westen van de Runde in de richting van Barger-Compascuum. Zie noot 3.

Noten

1 Dr. J. Visscher schrijft in 1940 erover in zijn 'Emmen en Zuidoost Drente'. 'Een geografische monografie' is de bijtiteling. Blz. 114: Omstreeks 1860 vestigden zich kolonisten langs het veenbeekje de Runde. Langs den (oude taal) linker en rechter rand van het Rundedal waren eerst veenwegen aangelegd. Aan beide zijden van deze wegen verzezen woningen der kolonisten. Langs de Runde, die haar oorsprong had in het Zwartemeer, drongen deze kolonisten nog iets verder zuidelijker door en

vestigden zich ook langs den met gras begroeienden westkant van het Zwartemeer. De eerste kolonisten, die zich langs dit meer vestigden, kwamen uit Barger-Compascuum. Resten van den ouden veenweg, die juist langs den westkant van het meer liep, waren in 1928 nog waar te nemen, terwijl enkele jaren geleden hier en daar een berkenboschje nog aan de vroegere standplaats van een boerderijtje herinnerde.

2 Pauline Berens toont op haar website in de Collectie Broer Berens de kaart Compascuum +/-

1880-1900. De kaart is van de hand van haar vader J.B. (Broer) Berens. De streek ten noorden van het latere Van Echtskanaal behoorde tot het Compascuum. Berens situeert helemaal in het zuiden en ten westen van de Runde 'Vos l. Santing'. Ook beschrijft hij de families in zijn map over families uit Barger-Compascuum 1873-1900 (Berens, 2010). Santing is koopman, winkelier en caféhouder.

Mogelijk wordt met Vos de persoon Roelof Vos (1855-1938) bedoeld. Hij komt van Smilde, zijn oudste kinderen zijn geboren in Nieuw Amsterdam. De jongsten, na 1889 in Zwartemeer. Van beroep is hij evenals Hindrik Santing winkelier-caféhouder. Bakker Jans Vos komt waarschijnlijk uit deze familie Vos, zegt Herman Lübbbers. En deze familie bouwt het latere café Santing.

Was de eerste winkel en cafe een gezamenlijke onderneming? De beide nieuwe panden zijn identiek en staan naast elkaar. Twee ondernemers bouwen naast elkaar eenzelfde pand en hebben beide dezelfde handel. Wat was hier gaande? Wie weet er meer van?

- 3 Zie ook afb. 12. Jan Visscher, afkomstig uit Nieuw Amsterdam, schrijft in 1931 zijn academische proefschrift 'ter verkrijging van den graad van doctor in de wis- en natuurkunde' aan de universiteit van Utrecht 'Das Hochmoor von Südost-Drente'. Op blz. 77 is een Skizze von Zwarte Meer und Umgebung weergegeven (zie afbeelding blad-zijde 18). Een pad komt ten zuiden van het meer vanuit Duitsland en maakt een ruime boog over de westrand van het meer in noordelijke richting. Hier gaat de weg, nabij het meer, over de westoever van de Runde en gaat over de houten brug verder in noordelijke richting, naar Barger-Compascuum. Kinderen uit Zwartemeer gaan voor 1897 naar de openbare school in Barger-Compascuum. Ook enkele kinderen van Santing. Vanaf 1868 staat in het oude centrum van Barger-Compascuum op de kruising van de Schoolweg met de Postweg het café van Jan Berend Wilken, een kerkje en een houten openbare school. Deze heeft gestaan tegenover de huidige schuurkerk in het Veenpark (Steenhuis, Land op de schop, blz. 42). Op de lijst van schoolgaande kinderen die de openbare lagere school in Barger-Compascuum bezoeken en opgemaakt door meester H. de Vries in

1894 staan de namen van Harm, Albert, Dientje en Jacob Santing (zie Collectie Broer Berens). In 1897 is de school in Klazienaveen gereed en gaan de kinderen uit Zwartemeer daar naar toe. De afstand was even groot, maar de weg beter begaanbaar. In 1905 wordt de eerste openbare school in Zwartemeer ingericht. Het gebouw staat aan het Van Echtskanaal zz en doet tot 1959 dienst. Dan is het een gymzaal en instructiebad (Van Dijk, 2001).

- 4 De eerste jaren heeft Zwartemeer geen eigen huisarts en houdt een huisarts uit Klazienaveen op gezette tijden spreekuur in het dorp (Lübbbers, 1996). Huisarts B. Drewes vestigt zich in 1931 in Zwartemeer. In het pand Eemslandweg 68 houdt hij spreekuur. Dit is echter van korte duur. Dan komt Hoenders (1934-1974), Voerman (1974-1990), Michel van Wijk (1990-1996) en vanaf die tijd Hans Douwes. Hoenders betreft in 1937 het nieuwe huisartsenpand op Verlengde van Echtskanaal nz 27. Hij woont en werkt hier. Zo ook Voerman en Van Wijk. Douwes woont hier wel, maar verplaatst zijn praktijk in ongeveer 2005 naar de 'Santingshoek'. De jaartallen over de laatste drie artsen zijn geschat.
- 5 In 2000 verschijnt van de hand van Ger de Leeuw 'Rondom de Heerenhof. Historische balans van Emmen, een stad vol dorpen in het jaar 2000'. Op pagina 159 schrijft hij: Aan de Eemslandsweg 43 staat een markant, maar verwaarloosd gebouw. De winkel/woning heeft twee bouwlagen met plat dak. De voorgevel heeft decoratief metselwerk in de lisenen. De entree van het woonhuis is in de zijgevel, met daarboven een loggia. Verder is de borstwering opmerkelijk. De bouw aanvraag werd door manufacturer Hendrik Santing ingediend in november 1918. De tekening echter- en een nieuwe aanvraag- is gedateerd 17 maart 1925. De tekening is van J.A. Melenhorst (?) en met de uitvoering werden G. Stevens en H.J. Scholte Aalbes belast. Tot zover de gemeentelijke historicus Ger de Leeuw. Op basis van deze beschrijving heeft de gemeente Emmen het huis als 'winkelwoning' op haar monumentenlijst geplaatst. In hetzelfde boek beschrijft De Leeuw op blz. 160 het boerenhuis van Verlengde van Echtskanaal (nz) 26.
- 6 Zie noot 2.

Literatuur en informatie

- Berens, J.B., *Barger-Compascuum* (Nijmegen 2001, vierde versie 2012). Webversie; www.fjmbloom.home.xs4all.nl.
- Berens, J.B., Map met gegevens over inwoners van Barger-Compascuum en Zwartemeer tussen 1873 en 1900 (2010) Webversie; http://fjmbloom.home.xs4all.nl/collectie_broer_berens/kaart_bewoners_Compascuum_1880-1890.htm.
- Casparie, W. ea., *Bargerveen. De veengroei in het natuurreservaat Bargerveen* (Zwartemeer 2008).
- Dijk, W. en D.P van, *Groeten uit Zwartemeer op Bargerroosterveen* (Zwartemeer 2001).
- Kuis, J.B., *25-jarig bestaan parochie h.antonius van padua zwartemeer* (Barger-Compascuum 1946).
- Kuis, J.B., *Honderd jaar St. Jozefparochie Barger-Compascuum 1873-1973* (Barger-Compascuum 1973).
- Leeuw, G. de, *Rondom de Heerenhof. Historische balans van Emmen een stad vol dorpen in het jaar 2000* (Beilen 2000).
- Lübbbers, H. ea, *Zwartemeer, 125 jaar jong* (Assen 1996).
- Niemeyer, W., *125 Jahre Schöninghsdorf 1876-2001* (Werlte 2001)
- Posthumus, H., *Op zoek naar grenspalen, wandeling langs de grens van paal tot paal* (Groningen 2010).
- Ottens, B., *Schöningh sien Dörp 1876-1976 100 Jahre Schöninghsdorf* (Paderborn 1976).
- Ottens, B., *200 Jahre Hebelermoor-Wesuumoor 1788-1988* (Werlte 1988).
- Raven, R.M., *Transformatie van een moeras. Landschapsbiografie van het Bargerveen* (Groningen 2010).
- Steenhuis, G., *145 jaar Bargercompascuum, over buurten, bedrijven en bewoners* (Barger-compascuum 2011).
- Steenhuis, G., Land op de schop, van De Doorsnee tot Krommewijk. Over vervening van Emmer-Compascuum (-zuid), Barger-Compascuum en Klazienaveen-Noord (Barger-Compascuum 2013) Steenhuis, website; http://www.achterdebreedesloot.nl/grenspaal_163_p1.htm.
- Visscher, J., *Das Hochmoor von Südost-Drente*, academisch proefschrift (Utrecht 1931).
- Visscher, J. dr., *Emmen en Zuidoost Drente, een geografische monografie* (Utrecht 1940)
- Visscher, mr. drs. W., *Rond de Runde. Turf, kunstmest en electriciteit. Tripliek van de Turfindustrie* (Nieuw-Amsterdam 1997).
- Visscher, mr. drs. W., 'Het kanaal van Martels 1 en 2', in: *Kroniek, Tijdschrift Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe* (Beilen 2007).
- Wieberdink, G.L., *Historische Atlas Drenthe: chromotopografische kaart des rijks 1: 25.000* (Deventer 1990).
- Wittendorp, H., *100 jaar katholieke kerk in Zwartemeer. Geschiedenis van een kathedraal in het veen* (Zwartemeer 2005).

Voor een veel uitgebreidere versie en meer achtergrondinformatie van '125 jaar Santing in Zwartemeer' zie ook de website www.achterdebreedesloot.nl.

Met dank aan: Jacob Santing en Mia Abeln, Hennie Dirks-Santing, Tjaak Jonkers-Hoenders, Wim Visscher, Herman Gerth en Annie Suhlmann, Herman Lübbbers en Annie Einhaus, Geert en Arend Duinkerken en alle andere niet met naam genoemde bewoners van Zwartemeer en Barger-Compascuum.

Dichter und Bauer - deel 3

Tijdens de hongerwinter van 1944-1945 reisde de veertienjarige Anton Gerits vanuit Den Haag naar Nieuw-Schoonebeek waar hij tot enkele maanden na de bevrijding verbleef bij de familie Kerperien. Aan die tijd daar heeft hij goede herinneringen bewaard en hij komt ook nog geregeld in Nieuw-Schoonebeek op bezoek. Die herinneringen heeft hij op schrift gesteld en het verhaal geeft bij het lezen een mooi beeld van het leven in Nieuw-Schoonebeek in die tijd gezien door een jongen uit het westen van het land.

Anton Gerits, die nu in Hilversum woont, heeft het de titel gegeven 'Dichter und Bauer' omdat hij er leerde werken op de boerderij en hij in zijn latere leven ook enkele dichtbundels heeft geschreven en gepubliceerd.

In de twee vorige Kronieken heeft u kunnen lezen hoe Anton Gerits de reis naar Nieuw-Schoonebeek maakte in de oorlog, terecht kwam in het gezin van Herm Kerperien en Mina Ruwen en over zijn belevenissen daar.

In dit nummer het derde en laatste deel.

Thuis nooit voorgelicht over de menselijke voortplanting, iets dat de Kerperiens zich waarschijnlijk niet konden voorstellen, werd ik met Toon Eikens meegestuurd als hij koeien naar de stier moest brengen. Al spoedig werd dit werk aan mij alleen toevertrouwd. Het werd mijn voorlichting, omdat ik mij niet kon voorstellen dat het bij mensen anders zou gaan.

Ook aanschouwelijk onderwijs over geboorte werd mijn deel, toen ik samen met Toon Eikens een schaap hielp bevallen van een tweeling. Het tweede lam was zwart en werd onmiddellijk door de moeder verstoten. Enige nachten hielden wij het vol de ooi elk uur van de dag en de nacht op haar rug te leggen, (ik hield haar tegenstribbelende poten vast) om het zwarte lam te laten drinken. Kerperien zei ons, dat het vergeefse moeite zou zijn. In zeker opzicht vond ik het wreed de ooi zo te dwingen, maar we deden het uit medeleven met het arme, zwarte schaapje. Vele jaren later stonden de beelden van die uren mij nog helder voor ogen en ik schreef:

*Dat ik het looplicht nam,
een ooi de poten heb gespreid,
voor een verdolen lam
de kleine uier heb ontwijd –
ik dacht toen nog, ik blijf altijd.*

Na enige dagen troffen we de kleine dood in haar aparte hokje aan.

Niet minder leerzaam was het toen ik op een nacht uit bed werd gehaald. Een kalf lag verkeerd en de koe toonde angst en benauwdheid. Er werd touw om de twee al zichtbare kalfspootjes gebonden, waarna er met mannenkracht werd getrokken tot ineens het kalf tevoorschijn sprong, tot opluchting van niet alleen de koe.

Na al die 'levens'-lessen begon ik het vreemd te vinden dat er mensen zijn die menen dat het leven van mensen anders begint en eindigt dan dat van planten en dieren.

De turfcampagne werd gevolgd door de mooie periode van het hooien. Maaien ging nog ten dele met de zeis: de kanten werden gemaaid, zodat er rondom de hooiakker een pad vrij kwam voor de maai-

machine. Die werd door twee paarden getrokken, één 'bruine' van vijftientwintig jaar en een 'vos', een tweejarige enter. Het 'wenden' (keren) van het gemaaid gras werd nog met de hand gedaan. Met brede houten harken liepen we de lange rijen af om het gras te keren, zodat het sneller kon drogen. Daarna volgde het bijeenharken en in kleine hopen (hoppers) bijeen brengen van het hooi en daarna het laden op de wagens, het hoog bovenop het hooi gezeten huiswaarts rijden en tenslotte het opsteken van het hooi naar de zolder. Van de heerlijke geur van het verse hooi ging een bijzondere bekoring uit.

Niet alles waarvan een stadskind geen kennis en ervaring had konden de Kerperiens voorzien. Ik wilde niets liever dan het jonge paard uit de stal halen. Nu dat mocht. Toen ik de staldeur opendeed stond de vos (zo noemden we haar vanwege haar rode haar) met haar achterwerk naar me toegekeerd. Ik stapte de stal binnen, liep om de vos heen, nam haar bij de manen en zo kwamen we samen rustig naar buiten. Daar zag ik Herm Kerperien en Toon Eikens in staat van grote opwindning. Zij namen de vos van mij over en toen werd mij uitgelegd dat het een wonder mocht heten dat de vos mij zo gewillig had toegestaan haar naar buiten te leiden. Je mag nooit bij een paard in de stal gaan, werd mij uitgelegd, vooral zo'n jong paard zou kunnen reageren met achteruit trappen en of ik dan nog geleefd zou hebben, dat was maar de vraag. Waarschijnlijk was ik door mijn onwetendheid zo zelfverzekerd opgetreden dat de vos zich daarin had geschikt. Maar dagen later begrepen Herm en Toon nog niet, dat ik van zoiets voor hen vanzelfsprekends absoluut

geen notie had. Maar vanaf dat moment wist ik het en werd mij het genoeg het paard van stal te halen niet ontzegd.

Op regenachtige dagen stuurde Kerperien me met een riek naar het grasland waar de koeien hun domein hadden en moest ik molshopen uiteen slaan en koeienvlaaien zo goed mogelijk verspreiden, uitsmeren over de directe omgeving, zodat de uiteindelijke mestlaag dun genoeg werd om het gras niet te verstikken maar te doen groeien. Werk dat niet bepaald mijn voorkeur had, maar de uitleg van Kerperien waarom dat moest gebeuren, motiveerde me om ook zulke taken met voldoening te helpen uitvoeren.

Van tijd tot tijd ging ik met Herm op de wagen, getrokken door onze trouwe oude bruine, naar de molen die vlak bij de melkfabriek stond, om koren te laten malen. De melk, in grote glimmende bussen aan de straatweg gezet, werd in die tijd dagelijks bij de boerderijen afgehaald en zo geleverd aan de coöperatieve zuivelfabriek.

Zodra het ingezaaide koren in lange groene regels de akkers sierde, trokken we er op uit met onze schoffels en stonden we enige dagen al het onkruid tussen de voren van verder leven af te snijden. Intussen kon je genieten van vogels die rondom ons af en aanvlogen. Het wachten was dan op de, wat mij betreft, mooiste tijd, de tijd van de graanoogst. Ik leerde het gemaaid koren in garven opbinden, en de garven in lange rijen opstellen. Dagenlang stonden we op het veld om het gemaaid koren te binden, dikwijls in de vaak brandende zon die van het koren nog extra hevig op je huid terugsloeg. Je mocht dan ook nooit met ontbloot bovenlichaam

De korenmolen van Töller en Huser in Nieuw-Schoonebeek (Uit: Huib Minderhoud, Stap voor stap. Dalen en Schoonebeek.

rondlopen, altijd overall aan en pet op, punt uit. Je handen konden er flink van te lijden hebben, want er zat altijd wel stekend of prikkelend onkruid tussen het koren en van het stro hanteren kreeg je mooie zwarte nagelringen en knokkels.

Maar toen waren we al enige tijd bevrijd. Dat was gebeurd op 6 april 1945. De dagen eraan voorafgaand werden gekenmerkt door de onrust van de wegtrekkende Duitse colonnes, veelal met gebrekkige boerenwagens en paarden, wrakkige auto's en op gestolen fietsen.

Niemand vertoonde zich op de weg. We wisten dat de Duisters paarden uit de stallen namen om hun karren te trekken en iedereen had maar één zorg: niet opvallen en zoveel mogelijk onzichtbaar blijven.

Kort daarvoor had ik, toen de Duitse bezetters een laatste razzia probeerden uit te voeren, enige naam gemaakt, omdat ik de activiteiten van de Duitsers had onderkend toen ik uit de kerk kwam. Ik was toen vanaf de kerk in de richting van de Duitse grens gerend, langs de achterzijden van de boerderijen die langs de enige weg die Nieuw Schoonebeek toen nog vormde. Over sloten springend, hier en daar over hekken klimmend, spoedde ik mij oostwaarts, bij elke boerderij mijn waarschuwing naar binnen roepend. Aangekomen bij de boerderij van Kerperien kon ik niet meer en viel vrijwel bewusteloos neer in de keuken. De resterende drie kilometer naar de grens nam Toon Eikens voor zijn rekening en de Duitsers troffen op het oostelijk deel van Nieuw Schoonebeek naast boerinnen en kinderen alleen koeien, varkens, schapen en kippen, maar geen paarden.

Kerperien bezat nog wat grond in de richting van Schoonebekerveld, ver weg van de Hoofdstraat, waar langs de Duitsers naar de grens trokken. Besloten werd de twee paarden daarheen te brengen. 's Avonds toen de duisternis compleet was, vertrokken Toon Eikens en ik met de twee paarden. Toen we op de terugweg stilstonden, konden we

de wagens van de wegtrekkende Duitsers over de straatweg horen dokkeren. In de lucht waren zo nu en dan vliegtuigen te horen en zagen we zoeklichten die de hemel aftastten. In de verte klonk afweergeschut.

Een van de dagen die vervuld waren van het voortdurend langstrekken van Duitse legeronderdelen, de paarden van Kerperien liepen nog in de wei tegenover de boerderij, dook er ineens een jachtvliegtuig

De voormalige zuivelfabriek in Nieuw-Schoonebeek (Collectie De Spiker)

op. We hoorden een gewerschot en zagen twee voertuigen stoppen. Er sprongen Duitse soldaten af die meteen tot achter de langs de weg staande boerderijen plat op de grond doken. Meteen ratelden de boordwapens van het vliegtuig. De tractor die de voertuigen had getrokken vloog in brand. Meteen daarna verdween het jachtvliegtuig en kwamen de Duitse soldaten te voorschijn, doofden het vuur van de tractor en stelden een klein formaat afweerschut op vlak voor de deur van de burens. Gelukkig werden de voertuigen die achter de tractor stonden niet geraakt. Zij waren, zo werd verteld, gevuld met munitie.

Op 6 april 1945 reden enkele Canadese tanks vanuit Duitsland Nieuw Schoonebeek binnen, vooraf gegaan door een zwaaiende Clara Harbers die als maar riep: "We zijn vrij!" De daarop volgende week kwam een halve divisie Canadezen bij ons langs de weg een paar dagen rusten. Nu moest ik de boeren opnieuw van dienst zijn. Met het beetje Engels dat ik al onder de knie had moest ik met de soldaten onderhandelen over een ruilhandel met al snel vastgestelde prijzen: boter, eieren en spek in ruil voor sigaretten (twee eieren voor een pakje) en kleding. Overalls (1 kg boter) waren bijzonder in trek. De gehele dag liep ik langs de weg en bemiddelde tussen soldaten en boeren. Op de boerderijen werden eieren zo ongeveer bij de kippen 'uit de kont geknepen', zoals men zei. Het weer was, ook toen in april al, bijzonder warm en de zon scheen zo fel dat sommige soldaten eieren bakten op de hete motorkap van hun in de zon staande auto's.

's Avonds zat ik met veel jongeren bij de soldaten, die soms uit tijdverdrijf van vrij grote afstand vanaf de heup met pistolen op stapels lege benzineblikken schoten. Het leek een wildwestfilm.

In augustus verschenen mijn ouders om mijn zus en mij op te halen. Zij kwamen over het karrenspoor dat langs het korenveld liep, waar ik juist, gekleed in overall en met klompen aan de voet, pet op het hoofd, op de maaimachine zat en de paarden mende. Zij herkenden me niet en liepen me voorbij. Het turf kruien en ruim acht maanden stevig voedsel hadden me niet alleen langer, maar vooral breder gemaakt en in de ogen van mijn moeder vooral ook 'vuiler'.

Ik had ze voorbij laten lopen, had hen niet aange-roepen. Ik wilde niet mee, ik wilde boer worden. Daar kwam uiteraard niets van in en gehoorzaam ging ik mee terug naar Den Haag voor nog een aantal moeizame schooljaren.

En daarna

Terug in Den Haag betekende voor mij opnieuw naar school. Dat verliep aanvankelijk moeizaam. Het was opnieuw wennen. Aanvankelijk mislukte alles en gezakt voor het eindexamen ULO, stond ik op zeventienjarige leeftijd met lege handen.

Dank zij mijn vaders hulp mocht ik het nog eens proberen op een HBS in Leiden, waar ik het geluk had een leraar Nederlands aan te treffen die mij wist te inspireren, aan wie ik mijn eerste meer serieuze schrijfsels durfde voor te leggen en die in mij de liefde voor studie en boeken deed ontvlammen.

Foto uit 1914. De personen worden in de tekst genoemd (Collectie De Spiker)

De boerderij van Steffens
(Uit: Nieuw-Schoonebeek,
boerderijen en bewoners)

De ouverture 'Dichter und Bauer' van Franz von Suppé (1819-1895) was bij ons thuis een geliefd muziekstuk en ook met onze bekende dichter en boer, A. Chr.W. Staring (1767-1840) maakte ik kennis op de HBS. Ik voelde me met mijn liefde voor het boerenleven en mijn eerste pogingen tot het schrijven van gedichten in goed gezelschap! Nog een vijftal jaren vanaf 1946 bracht ik elke grote vakantie van de middelbare school bij Kerperien door. De eerste vakantiedag vertrok ik naar Nieuw-Schoonebeek, waar ik mijn overall en klompen op hun vaste plek aantrof. Er volgden weken van werken en er vrolijk op uittrekken met mijn vaste vriendenclub, Steffens Willem, telg uit het geslacht Steffens dat al enkele generaties de grote boerderij bewoonde die thans als Europaweg 263 geregistreerd staat, Snieder Toon en natuurlijk Toon Eikens. Elk jaar hielp ik bij de graanoogst en altijd was er zondags wel bal op de dorsvloer van een boerderij. Bij welke boerderij, dat hoorde je zondags na de kerkdienst als de afspraakjes voor 's avonds werden gemaakt. Ik leerde de 'joep', de 'valeta' en zelfs de Engelse wals dansen. Elk jaar kwam ik mooi op tijd voor de graanoogst. Eerst kwamen knechten en kinderen van twee zusters van Kerperien die 'op het Westen' woonden, de families Lake en Bruning, bij ons helpen, daarna trokken Toon Eikens en ik naar die families om daar te helpen bij de oogst. Er bestaat een mooie foto van het gezin van Herman Kerperiens ouders, daterend van de mobilisatie tijdens de eerste wereldoorlog. Op die foto staan behalve Herms ouders, zijn drie zusters, Dina de latere vrouw Peters uit Dalen, Anna de latere vrouw Bruning en Leida de latere vrouw Lake en natuurlijk ook de jonge Herm Kerperien, samen met een aantal ingekwartierde soldaten.¹

De saamhorigheid die ik ervoer als we met een grote groep knechten en meiden aan het werk waren, gaven mij een sterk gevoel 'ergens bij te horen', zoals ik dat voor mijzelf formuleerde. Ik stond met anderen in een rij langs het geurend koren. Telkens als de maaimachine, door paarden getrokken, langs kwam, moest je vijf tot tien garven binden. Je bond bij de ene ronde van je buurman of buurvrouw af, bij de volgende ronde naar hem of haar toe. De meisjes droegen grote witte kappen als bescherming tegen de zon. Ook wij, knechten, mochten nooit het land op zonder pet. Ik zocht graag een plek naast Marie Lake.

Naar haar toe binden ging het vlugst, want dan was er tijd over voordat de maaimachine er weer aan kwam en kon je even onder haar witte kap schuilen en een kus stelen. Het lijkt in het licht van de moderne zeden en gewoonten wat lachwekkend misschien, dat een kus stelen een hele gebeurtenis was. Maar dan roep ik in herinnering wat Jean-Jacques Rousseau zegt als hij het in zijn *Bekentenissen* heeft over zijn amoureuze avontuur in de kersenboomgaard nabij Thônes: *'Zij die dit zullen lezen, zullen niet nalaten om mijn liefdesavonturen te lachen als zij zullen opmerken, dat die waarin ik het verst ben gegaan, na veel voorbereidingen, eindigen met een handkus. Ach, beste lezer, vergist u zich niet! Ik heb misschien méér vreugde beleefd aan mijn liefdes die ik met een handkus afsloot, dan u ooit zult beleven aan de uwe, die u op zijn minst daarmee laat beginnen.'*

Op 9 mei 1981 presenteerde de Stichting Dichtersgroep Dimensie mijn bundel 'Wie weet daarna?' in café-restaurant Heijnen op het Westen. Het werd een vreugdevol weerzien met vele oude vrienden en vriendinnen. Toon Eikens en natuurlijk Benne Kerperien, Lies Bruning, Marie Lake, Snieder

Toon en zijn vrouw, en vele anderen. Ook mijn zus Anneke en de familie Veenker en hun vele vrienden en vriendinnen waren van de partij. Allen ouder geworden, maar onze jeugdjaren herleefden.

Wethouder Henk Husen nam namens de gemeente Schoonebeek het eerste exemplaar van de bundel in ontvangst. Het werd een langdurig samenzijn met het ophalen van talloze herinneringen. De toenmalige burgemeester kwam even langs, gaf vol enthousiasme met een wijds gebaar een rondje voor alle aanwezigen en haastte zich vervolgens naar een volgende bijeenkomst, waar hij niet mocht ontbreken. Bij mijn vertrek bleek dat hij in zijn bevlogenheid vergeten had zijn rondje af te rekenen. Met de nodige deemoed voldeed ik mijn plicht als uitwonende Nieuw Schoonebeker en zorgde ervoor dat de gemeente Schoonebeek geen onbetaalde rekening achterliet.

Later, geheel in beslag genomen door beroepswerkzaamheden en een gezin met drie kinderen, keerde ik nog sporadisch terug in Nieuw Schoonebeek, zag hoe Bennie Kerperien het boerenbedrijf langzaam ombouwde naar een bedrijf van siertuinartikelen, zag meer en meer boortorens en ja-knikkers van de BPM verrijzen, stil vallen en nu weer opnieuw in de belangstelling komen. Het aantal woningen nam toe en er ontstonden zowaar ook zijstraten. Steeds meer boerderijen blijken te zijn ongebouwd tot woonhuizen, waarbij de koeien- en paardenstallen, traditioneel onder één dak met het woninggedeelte, van ramen zijn voorzien en bij het woongedeelte getrokken. Soms, zoals bij Kerperien, omgevormd tot een aantrekkelijke hobbyruimte. Bij de begrafenis van Herm in augustus 1966 en la-

ter bij de begrafenis van Mina in 1981 zag ik weer veel oude vrienden terug en konden wij bij een glas nog eens namijmeren over de oorlogswinter en de bevrijding, over wat Nieuw Schoonebeek en veel Nieuw Schoonebekers, met name Herm en Mina Kerperien voor mij hebben betekend. Met een hart vol dankbaarheid besef ik de blijvende invloed die zij op mijn levenswandel hebben gehad.

Enige van mijn Schoonebeekse ervaringen, maar vooral de ervaring dat alles verandert en niets blijft wat het was, vonden een plaats in het al genoemde bundeltje *'Wie weet daarna?'* De straatweg die van Coevorden via Oud en Nieuw Schoonebeek naar Duitsland voert, is niet meer de weg, zoals hij in mijn herinnering is achtergebleven. Geen weg meer vol voetgangers en boerenwagens, vee dat verweid werd en een schaarse fietser. Het is een asfaltweg geworden, waarover vrachtverkeer, tractors en luxe auto's zich in gepaste snelheid langs de boerderijen reppen, waarin voor het merendeel geen mensen meer wonen die ik heb gekend. Het is geen landweg meer die een kleine gemeenschap bijeenhield, het is een Europaweg geworden.

Ook de fraaie rijen garven die na het maaien de graanakkers sierden, met mathematische zuiverheid reikend naar de einders waar ze de hemel raakten, zijn voorgoed verdwenen.

Alles verandert, maar in de herinnering blijft veel lang, heel lang behouden.

Noot

- 1 *Minderhoud, H.D.*, Schoonebeek, de eeuwen door. Grepen uit de geschiedenis van dorpen en buurtschappen. *'Schoonebeek'*, in: De Spiker, (1980), blz. 158.

Studiedag 'Duitsers in Nederland, Nederlanders in Duitsland' - 18 april 2015

De stichting Over-en-Weer/Hin- und-Zurück belegt zaterdag 18 april 2015 een studiedag in het Duitse Laar, vlak over de grens bij Coevorden. De bijeenkomst wordt gehouden in de Alt-reformierte Kirche. Thema van de dag is 'Duitsers in Nederland, Nederlanders in Duitsland'. Sprekers zijn de in Georgsdorf wonende Kees Schaepman, journalist, en de correspondentie voor Duitse media Annette Birschel uit Amsterdam. Beiden hebben over het thema gepubliceerd. Ds. Gerrit Jan Beuker uit Laar zal iets over Laar vertellen.

Geïnteresseerden kunnen zich nu al aanmelden bij Klaas Hoogenboezem, khoogenboezem@planet.nl of 0591 615052 / 0031 591 615 052. Nadere info wordt u na aanmelding zo spoedig mogelijk toegezonden.

'Kloosters en Ridders'

Busexcursies HV Zuidoost-Drenthe op 2 en 9 mei 2015

In de laatste *Kroniek* meldden wij u dat de voorbereidingen voor onze excursie in volle gang zijn. Dat is nog steeds zo. De opgave overtrof de stoutste verwachtingen. In de loop van de maand januari liepen de beide bussen vol. Er is nog één plaats vrij in de bus van 2 mei. De excursie voor 9 mei is volgeboekt. Dat de crises op zijn retour is merken we aan de prijzen die worden gevraagd. In vergelijking tot voorgaande jaren ontkomen we niet aan een kleine verhoging van vijf euro per persoon.

De te bezoeken cultuurhistorische kroonjuwelen zijn het slagveld bij Ane, de beide kerkhoven 'Agnietenklooster' en 'Zwartewaterklooster' en het Landgoed 'Oldruitenborch'. Maar ook de verhalen erom heen, over kloosters en ridders, mogen er zijn. Wim Visscher loopt zich langzaam warm en ook van Paul Rademaker gaan we een hoop wetenswaardige feiten horen. Met uitzondering van een deel van de terugweg rijden we de gehele dag op - naar we hopen - zonovergoten binnenwegen.

PROGRAMMA - kleine wijzigingen voorbehouden -

08.45 - 09.00 uur Vertrek 'Hampshire Hotel' Emmen
(Van Schaikweg 55 - 7811HN)

09.00 - 09.30 uur Emmen - Ane (slagveld) 28 km

09.30 - 10.15 uur Ane - Zwolle ('Agnietenberg' - koffie/thee met gebak) 44 km

11.00 - 11.45 uur Zwolle - bezoek Historisch Kerkhof 'Agnietenklooster'

11.45 - 12.15 uur Zwolle - Hasselt/Rouveen (veldschuur Bid & Werk) 19 km

12.15 - 13.00 uur Rouveen 'Bid & Werk' - broodmaaltijd

13.00 - 13.45 uur Rouveen 'Bid & Werk' - inleiding Paul Rademaker

13.45 - 14.30 uur Rouveen - bezoek restanten 'Zwartewaterklooster' o.l.v.
Paul Rademaker 6 km

14.30 - 15.00 uur Rouveen - Vollenhove 15 km

15.00 - 16.00 uur Vollenhove (Landgoed 'Oldruitenborgh' - thee en korte
wandeling)

16.00 - 17.00 uur Vollenhove - Emmen 85 km

circa 17.00 uur Terugkomst 'Hampshire Hotel' Emmen (totaal: 197 km)

De kosten bedragen voor leden en gezinsleden € 40,00 p.p. en voor niet-leden € 45,00 p.p. De kosten zijn m.u.v. persoonlijke uitgaven inclusief. Graag de deelnamekosten tijdens de excursie voldoen. U kunt zich nog opgeven bij Henk Jeurink voor de reserve-lijst. (tel. 0591 626728 of henk.jeurink@online.nl) Het wordt, zoals u van ons gewend bent, weer een fijne excursie.

Van veenhuisje tot dorpspaleis

Van veenhuisje tot dorpspaleis

Veranderingsproces in de leefomgeving Lange de Boordlanden van Emmen-Compascuum Emmen-Fryslânkearnen-Heide

Emmenster Werkgroep Emmen-Compascuum

Van veenhuisje tot dorpspaleis

Op woensdag 4 maart 2015 is het boek *Van veenhuisje tot dorpspaleis* gepresenteerd. Door de besturen van de Kulturele Kommissie Emmen-Compascuum en van het Multicultureel Centrum Emmen-Compascuum is het eerste exemplaar aan burgemeester C. Bijl overhandigd.

Het boek telt maar liefst 416 bladzijden en is met ruim 1.500 foto's rijk geïllustreerd. Het boek met een hard omslag is in full-colour gedrukt. Dankzij subsidies kon de verkoopprijs voor dit bijzondere boek zeer laag.

Het boek *Van veenhuisje tot dorpspaleis* is vanaf 4 maart 2015 tot en met 31 maart 2015 voor een bedrag van € 15,00 in Emmen-Compascuum verkrijgbaar bij MFC De Deelee, Spoel 151; Bakker Drenth, Runde NZ 97; Neef Buurtsuper, Kanaal A NZ 109; Buurthuis De Foxel, Foxel 14 en Buurthuis De Stobbe, Lange Kavel 50. In Barger-Compascuum bij Supermarkt P. Stuut, Verl. Oosterdiep Oostzijde 103. Vanaf 1 april 2015 wordt de prijs van het boek € 25,95 en is het behalve bij de zes hiervoor genoemde plaatsen ook in de boekhandel verkrijgbaar.

Vrijdag 10 april 2015

Op deze dag is het 70 jaar geleden dat militairen van de 1e Poolse Pantserdivisie een begin maakten met de bevrijding van de gemeente Emmen. Elk jaar wordt met dank aan de 'Bond van Wapenbroeders' afdeling Emmen bij het Poolse Monument op de brink in Noordbarge dit heugelijk feit herdacht. De traditionele herdenking (18.45-19.30 uur) wordt als vanouds opgeluisterd door de Marching Showband van 'Laus Deo'. Helemaal uit Den Bosch komt één van de laatst overgebleven veteranen Eward Szcerbinski. Hij draagt uit eigen werk voor. Nieuw is dat leerlingen van de 'Meester Vegterschool' zelf geschreven gedichten voordragen. De stichting 'Help de Polen' heeft dat weekend een Poolse dansgroep uit Obornicki te gast. Ook zij nemen deel aan de herdenkingsplechtigheid.

Die avond organiseert de HV Zuidoost-Drenthe vanaf 20.30 uur in Hotel Ten Cate twee lezingen over 'Emmen en de Oorlog'. Het is genoegzaam bekend dat Emmen bevrijd is door de Polen. Maar wie waren deze Polen? Hoe rolden ze de oorlog in? Wat waren hun heldendaden bij het verslaan van het Duitse nationaalsocialisme? Maar ook hoe het hen verging na de oorlog. Edward Cuber van het 'Generaal Maczek Museum' uit Breda geeft in zijn lezing antwoord op deze vragen.

De tweede lezing verzorgt Pieter Albers. Pieter is bekend van zijn boek *Gevangen in het veen*. Sinds december 1944 zaten 1700 Poolse vrouwelijke soldaten gevangen in kamp Oberlangen, net over de grens bij Ter Apel. Ze hadden meegedaan aan de opstand van Warschau. Ze werden op 12 april 1945 door een in Emmen geformeerd 'vrijwilligerscommando' van de 1e Poolse Tankdivisie bevrijd. Tussen 1945-1947 was het Duitse Haren omgedoopt in 'Maczkow'. De burgers moesten hun huizen afstaan aan de vele Polen uit de Emslandkampen. De lezing van Pieter Albers gaat over beide ingrijpende gebeurtenissen. In de pauze zingt en danst de dansgroep Obornicki. De avond is door samenwerking en bijdragen van derden vrij toegankelijk. Het bestuur wil op deze manier aandacht besteden aan zeventig jaar bevrijding.

Lidmaatschap

Het lidmaatschap bedraagt € 18,00 en voor huisgenoten € 5,00 extra. Het lidmaatschap wordt automatisch verlengd, tenzij het lidmaatschap voor 1 december van het lopende verenigingsjaar schriftelijk wordt opgezegd bij de secretaris. Leden ontvangen vier keer per jaar de *Kroniek* en ze hebben gratis toegang bij de door de vereniging belegde bijeenkomsten. In verband met kostenbeheersing verwachten we van de leden dat zij hun contributie voor of in de eerste twee maanden van het nieuwe verenigingsjaar onder vermelding van het contributiejaar overmaken op rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15 van de Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe. Bij ruim 400 leden wordt de contributie in de maand februari van het lopende verenigingsjaar per incasso van hun rekening afgeschreven. Bij onze vereniging is een verenigingsjaar gelijk aan het kalenderjaar.

Bankrelatie

Rekeningnummer NL78 RABO 0104 4688 15, Historische Vereniging Zuidoost-Drenthe, Achter de Smidse 1, 7812 AR Emmen.

Maandag 13 april 2015

De algemene ledenvergadering HV Zuidoost-Drenthe wordt op maandag 13 april 2015 in het dorpshuis 'Het Hoefijzer', Zuidbargerstraat 94, 7812 AK Zuidbarge gehouden, aanvang 19.30 uur. De uitnodiging met agenda treft u in de enveloppe van deze *Kroniek* aan. Jaarverslagen en begroting kunt u vanaf 6 april opvragen bij Henk Jeurink. Wat doe je met 'uit het leven gegrepen' gedichten van opoe. Jantje Luinstra-Eising (Zuidbarge) en Joke Kompier-Jonkers (Erm) lieten die gedichten niet in het 'kamnet' liggen. Zij verwerkten die in hun programma 'Toendertied'. Voordrachten en zang wisselen elkaar af. Ons is verzekerd dat we een paar gezellige uurtjes zullen beleven. Opoe Ramaker heeft een groot deel van haar leven op 'de sluus' van Oranjedorp gewoond. Die historie en de die van Zuidbarge vormen de rooie lijn in het Drents cultuurprogramma van Jantje en Joke.

Zaterdag 2 en 9 mei 2015

Excursie 'Kloosters en Ridders'. Zie artikel in deze *Kroniek* op bladzijde 27.

Zaterdag 27 juni 2015

Op zaterdag 27 juni 2015 gaat het Historisch Café buiten de deur. De zandgroeve van de Zand- en Exploitatiemaatschappij Emmen BV aan de Emmerhoutstraat 150 bij Emmerschans is ons doel. Hier werd in 1971 door Robert Smithson, grondlegger van Land Art, de wereldberoemde Gebroken Cirkel (Broken Circle/Spiral Hill) aangelegd. Dat kunstwerk gaan we bewonderen. In het kantoor van de firm wordt de film over de aanleg van zijn echtgenote Nancy Holt getoond. Ook bekijken we hier steenvondsten uit de groeve. Vanaf 14.30 uur zijn we de gast van de huidige eigenaar Gerard de Boer.

Algemeen

Voor meer informatie over lezingen en andere activiteiten kunt u ook altijd terecht op de website van Historisch Emmen (www.historisch-emmen.nl) en bij de dag- en weekbladen in de gemeente Emmen.

Afbeeldingen uit het boek *Van veenhuisje tot dorpspaleis* (zie bladzijde 28). Geheel boven: Zicht op Hotel Pekelaer aan het Hoofdkanaal vanaf het Oosterdiep. Daar onder: Kanaal B met links de smederij van Hesseling. Onder: Kanaal A met links de Gereformeerde Lagere School in Emmer-Erfscheidenveen.

Foto voorzijde: Het bekende Hotel Emmer-Compascuum op de hoek van het Hoofdkanaal en de Runde in Emmer-Compascuum.

Op een deel van de kaart van Drenthe van 1634 van C. Pijnacker staan afgebeeld bij Weerdinge: 'Landweg in Drenthe' van A.M. Gorter (1866-1933); bij Roswinkel: 'De kerk bij Roswinkel' van J. van Ravenswaay (1789-1869); bij Emmen: 'Kerk te Emmen' van J. Reijnders (1823-1889); bij Schoonebeek: 'Boerenerf in Pad- en Vliegghuis bij Oud-Schoonebeek', tekening van H.W. Jansen (1855-1908).